

Výtvarné dílny s prvky arteterapie očima mládeže v Diagnostickém ústavu v Brně

Hasíková Veronika

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika HASÍKOVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Využití arteterapie v sociální práci**

Zásady pro vypracování:

Volba a formulování tématu, cíle práce.
Zpracování teoretické části práce prostřednictvím odborné literatury.
Sběr, zpracování a vyhodnocení dat.
Shrnutí výsledků, vyslovení závěrů, návrhy a doporučení.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. Základy arteterapie. 2.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7367-408-4.

RUBINOVÁ, J.A. Přístupy v arteterapii. 1.vyd. Praha: TRITON, 2008. ISBN 978-80-7387-093-5.

MATOUŠEK, O. a kol. Metody a řízení sociální práce. 1.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

LIEBEMAN, M. Skupinová arteterapie. Praha: 1.vyd. Portál, 2005. ISBN 80-7178-864-3.

MIOVSKÝ, M. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. 1.vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Radana Nováková
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

18. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 18. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- ≠ odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- ≠ beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- ≠ na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- ≠ podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- ≠ podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- ≠ pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 13. 5. 2009

Hasičová

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování záverečných prací

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo na-í tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užívá-li náhodou za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takovému dílu udělení svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ústanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdětku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil; a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k větší výdětku dosaženému školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem této bakalářské práce je zjistit, jak působí výtvarná tvorba s prvky arteterapie na mladé lidi v DÚM v Brně, ve kterém jsou umístěny.

Teoretická část vychází z odborné literatury a objasňuje pojem arteterapie, její historii, přístupy v arteterapii a je zde podrobněji rozebrána skupinová arteterapie. Další část se zabývá poruchami chování. Poslední úsek teoretické části pojednává o Diagnostickém ústavu pro mládež v Brně, charakterizuje zařízení, popisuje stručně klientelu a poukazuje na přístup práce pracovníků k obyvatelům.

Praktická část je věnována metodologii výzkumu, zpracování a rozboru získaných informací.

Závěr práce se zaměřuje na zodpovězení výzkumných otázek.

Klíčová slova: arteterapie, výtvarné dílny s prvky arteterapie, skupinová arteterapie, poruchy chování, diagnostický ústav pro mládež

ABSTRACT

The goal of this Bachelor's thesis is to find out what are effects of workshops with art therapy in the Diagnostic Institute for the Youth in Brno.

The theoretical part is based on specialized literature and explains the theme of art therapy, its history, the approaches of art therapy and it deals with group art therapy in detail. The following part deals with conduct disorders. The last section of the theoretical part describes the Diagnostic Institute for the Youth in Brno, characterizes the facility, describes briefly the clients and the approach of the staff to its inhabitants.

The practical part is dedicated to research methodology and processing and analyzing of the information acquired.

The conclusion presents answers of the research questions.

Keywords: art therapy, art workshops with art therapy, group art therapy, conduct disorders, Diagnostic Institute for the Youth

Touto cestou bych ráda poděkovala Mgr. Radaně Novákové Ph.D, za odborné rady, konzultace a podporu při vedení mé bakalářské práce, mým respondentům, kteří mi poskytnuli rozhovor, taky velké díky mým blízkým, kteří projevili velké pochopení, trpělivost, podporu a toleranci.

„Umění je klam, který hovoří o pravdě.“

P. Picaso

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ARTETERAPIE	13
1.1 DEFINICE	13
1.2 HISTORIE ARTETERAPIE	14
1.3 PŘÍSTUPY V ARTETERAPII	15
1.4 DRUHY ARTETERAPIE	17
1.4.1 Individuální arteterapie	17
1.4.2 Skupinová arteterapie	18
1.4.2.1 Velikost skupiny	19
1.4.2.2 Typ skupiny	20
1.4.2.3 Průběh práce ve skupině	21
1.4.2.4 Prostředí pro práci se skupinou	21
1.4.3 Výtvarné dílny s prvky arteterapie	22
1.5 OSOBNOST ARTETERAPEUTA	23
1.6 CÍLE ARTETERAPIE	25
1.7 VYUŽITÍ ARTETERAPIE V SOCIÁLNÍ PRÁCI	27
2 PORUCHY CHOVÁNÍ, RIZIKOVÁ MLÁDEŽ	28
2.1 DEFINICE POJMŮ	28
2.2 PROJEVY PROBLÉMOVÉHO CHOVÁNÍ	29
2.3 OVLIVŇUJÍCÍ FAKTORY	30
2.3.1 Vnitřní faktory	31
2.3.1.1 Dědičnost	31
2.3.1.2 Osobnost	31
2.3.2 Vnější faktory	32
2.3.2.1 Rodina	32
2.3.2.2 Škola	33
2.3.2.3 Parta	34
2.3.2.4 Média a PC	35
3 DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV PRO MLÁDEŽ V BRNĚ	37
3.1 CHARAKTERISTIKA DŮM	37
3.2 KLIENTI DŮM	37
3.3 FORMY PRÁCE S KLIENTY	37
3.4 VÝTVARNÁ DÍLNA S PRVKY ARTETERAPIE V DŮM	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 METODOLOGIE	42
4.1 CÍL VÝZKUMU	42
4.2 ZVOLENÁ METODA VÝZKUMU	43
4.2.1 Technika sběru dat	43
4.2.2 Technika výběru respondentů	44

4.2.3	Technika analyzování dat.....	44
4.2.4	Etická pravidla výzkumu.....	45
4.3	MÍSTO VÝZKUMU	46
4.4	OPERACIONALIZACE.....	46
5	ANALYTICKÁ ČÁST	48
5.1	PRŮBĚH VÝZKUMU	48
5.2	DESKRIPCE RESPONDENTŮ	48
5.3	ANALÝZA VÝZKUMU	50
5.3.1	Analýza dat pomocí metody „tematického kódování“	50
5.3.2	Analýza dat pomocí metody „vyložení karet“	51
5.4	DISKUZE.....	61
	ZÁVĚR.....	68
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
	INTERNETOVÉ ZDROJE.....	72
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	73
	SEZNAM TABULEK.....	74
	SEZNAM PŘÍLOH.....	75

ÚVOD

Ve své bakalářské práci se zabývám využitím arteterapie při práci s cílovou skupinou „mládež s poruchami chování“. Jedná se o využití arteterapie ve výtvarných dílnách při práci v Diagnostickém ústavu pro mládež v Brně. Zabývám se tímto tématem z důvodu, že výsledky arteterapie jsou všeobecně známy, avšak výsledky výtvarné činnosti s prvky arteterapie, s mládeží s poruchami chování v diagnostických ústavech, nejsou velmi zdokumentovány. Tato práce je zaměřená na vnímání výtvarné činnosti s prvky arteterapie, mladými lidmi. Chtěla bych zjistit pozitiva, negativa, pocity, které doprovázejí mladé lidi ve výtvarných dílnách. Zjistit, zda oni sami si uvědomují pozitiva, která jim tato práce nabízí.

V této práci se zabývám arteterapií a hlavně skupinovou arteterapií, ze které výtvarná činnost s prvky arteterapie vychází a užívá metod a cílů arteterapie. V Diagnostickém ústavu pro mládež v Brně probíhá tato činnost formou skupinovou a mladí lidé se účastní dvakrát až třikrát týdně.

Bakalářskou práci jsem rozdělila na část teoretickou a praktickou. Cílem teoretické části práce je uvedení čtenáře do problematiky, kterou se zabývám. Dotýkám se témat arteterapie, poruch chování a diagnostického ústavu.

V praktické části se podrobně zabývám cíli výzkumu, popisuji výzkumné metody, techniky sběru dat. V poslední části seznamuji čtenáře s průběhem výzkumu, krátce popisují respondenty a analyzuji zjištěné informace. V diskuzi přehledně pojednávám o zjištěných informacích.

Toto téma jsem si vybrala, protože jsem se několikrát arteterapie účastnila na sebezoboznávacích kurzech a cítila jsem, že tato metoda terapie a sebepoznání je velmi užitečná a příjemná. Proto mne zajímalo, jak obyvatelé diagnostického ústavu, tuto práci vnímají a zda cítí, že jim je něčím nápomocná. Sama bych se v tomto oboru chtěla více vzdělávat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ARTETERAPIE

Jako jedním z hlavních témat, o kterém bych chtěla v této práci pojednávat je arteterapie neboli pomoc, léčba pomocí umění neboli kresby, malováním, modelováním.

Vnímám arteterapii jako všemocnou léčitelku na mnoho potíží, mnoho sfér lidské osobnosti, ve které se vyskytuje překážka, problém či pouze touha chtít něco o nás samých poznat. Tato forma terapie je velmi užitečná v tom, že pokud se jí účastníme, ve většině případů si ani neuvědomíme, že o terapii jde, bavíme se při tom, prožíváme příjemné chvíle, a přesto výsledky práce jsou velmi přínosné a užitečné. Možností jak využít arteterapii je mnoho, různorodou práci s ní zmiňuje Ženatá (2005, s.7) „To, čemu všeobecně říkáme arteterapie, není vůbec pokaždé totéž. Obsah, zpracování a teoretické uchopování témat výrazně ovlivňuje výcvik, školení a osobnostní charakteristika vedoucího skupiny.“

1.1 Definice

Mezi formy dorozumívání mezi lidmi patřila umělecká tvorba již v dávných dobách. Může v ní docházet k výměně množství informací, které jsou jinou formou nesdělitelné. To znamená, že pomocí umělecké tvorby dokážeme vyjádřit například naše pocity, vzpomínky, o kterých se těžko mluví a tzv. „nemůžeme najít ta správná slova“ k popsání nějaké z těchto situací.

„Pojem arteterapie v širším slova smyslu znamená léčbu uměním, včetně hudby, poezie, prózy, divadla, tance a výtvarného umění. V užším slova smyslu znamená léčbu pouze výtvarným uměním.“ (Šicková-Fabrici, 2008, s. 30)

„Arteterapie je léčebný postup, který využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. Někdy bývá přiřazována k psychoterapii a jejím jednotlivým směrům, jindy je pojímána jako svébytný obor.“ (Česká arteterapeutická asociace . *Artetetrapie v České republice*. [online].

Copyright 2005; [cit.2009-04-11]. Dostupné z <<http://www.arteterapie.cz/> >)

V definici a vymezení pojmu arteterapie občas nastává jazykový problém, protože rozdílné disciplíny o lidech a jejich problémech hovoří různě. Často odborníci provádějí tu stejnou činnost, avšak s jinými názvy. Například lékařský svět mluví o „nemoci“ a „léčebném postupu či terapii“ (jako v definici uvedené výše), vzdělávací svět pojem

„nevědomost“ a „výchova“ a v neposlední řadě svět sociálních pracovníků uvádí výraz „sociální problém“ a „podpora“.

Velmi výstižně vymezuje arteterapii nizozemský psychoterapeut Hilarion Petzold roku 1990 (In Šicková-Fabrici, 2008, str. 31) „Arteterapie je teoreticky usměrněné působení na člověka jako celek v jeho uvědomělých i neuvědomělých snaženích, sociálních a ekologických vazbách, plánované ovlivňování postojů a chování pomocí umění a z umění odvozenými technikami, s cílem léčby nebo zmírnění nemoci a integrování nebo obohacení osobnosti.“

Český pedagog Zicha definuje arteterapii, či speciální výtvarnou výchovu jako „Záměrné upravování narušené činnosti organismu takovými psychologickými a speciálně pedagogickými prvky, které jsou imanentní umělecké činnosti nebo procesu umělecké tvorby.“ (In Šicková-Fabrici, 2008, str.31)

Podle Labátha (In Šicková-Fabrici, 2008, str.31) se pojem arteterapie používá u označení výtvarných činností v terapeuticko-výchovném procesu v převýchově, v peniterciální praxi a v rehabilitaci.

Hlavní náplní arteterapie je tedy vytváření spontánních obrazů a objektů. Arteterapie je aktem mentální hygieny a u každého klienta naplňuje různé cíle. Mezi nejčastěji cíle patří: zprostředkování kontaktu, přeformování stereotypů, komunikace prostřednictvím výtvarného projevu, umožňuje uvolňovat přímou tenzi a předcházet např. destruktivnímu chování, zmírňuje zažívanou psychickou zátěž, napomáhá k pochopení problémové situace, ve které se nachází, pomáhá chápat sounáležitost, toleranci, odstraňuje úzkostné stavy socializace nebo pro kanalizaci agresivity.

1.2 Historie arteterapie

„Arteterapie je poměrně mladá disciplína“ zmiňuje Šicková-Fabrici (2008, s. 26). Ve své knize uvádí první zmínky od 30. let 20. stol. Využití umění – jako kresby a malby, ale bylo zaznamenáno již mnohem dříve.

Výtvarné umění je nejrannější vizuální komunikace a od dob prvních jeskynních kreseb se na tom až tolik nezměnilo. Jeskynním umělcům, ale však nešlo o dosažení dokonalého výsledku. Cítili potřebu graficky vystihnout zkušenost a zážitek a na tuto svou potřebu reagovali. Vznikala díla např. na stěnách jeskyní – jednoduchá, prostá a působivá.

V dnešní době, nám jde hodně o konečný krásný výsledek naší práce, což je jistě uspokojující, ale již se tak nezabýváme samotným tvořením.

Zmínky o využívání umění k léčení byly dokumentovány již z dob antických léčitelů. První zmínky o léčení uměním (divadlo, hudba, kresba), pocházejí ze starého Říma. Jako první zkoumal umění v souvislosti s emocionálními stavy, řecký filozof Aristoteles (4. st. př. n. l.). Terapeutické účinky, které byly postupně zjišťovány, dávaly podnět a docílili vznik samostatného vyhraněného oboru – arteterapie (řec. Ars – umění, terape – léčení, léčba). Vědecké základy vznikly až s rozvojem psychiatrie.

Margaret Naumburgová začala používat ve svých pracích ve 30. letech, 20. století výraz arte therapy. Pocházela z USA a její východisko bylo psychoanalytické. Byla považována za průkopnici arteterapie a její směr se opíral o tvrzení, že nejzákladnější myšlenky a pocity z podvědomí dosáhnou výrazu lépe v obrazech, než ve slovech. Také vnitřní konflikty, které lze těžko popsat slovy, lze ztvárnit v obrazech a ty pak slouží jako iniciační body pro verbální komunikaci. (Šicková-Fabrici, 2008, s. 26)

Edith Kramerová, pochází z Vídně, ale usadila se v USA. Pracuje jako sochařka a arteterapeutka, a její první práce byla věnovaná arteterapii s dětmi. Zdůrazňuje, že výtvarná exprese dětí posilňuje jejich ego a smysl pro vlastní identitu.

Dále se v literatuře zmiňují psychiatři či malíři, kteří se věnovali práci s duševně a tělesně postiženými a diagnostikovali pacienty pomocí kresby. Vyzývali ostatní, aby brali vážně umění handicapovaných a mapovali rozdíly v tvorbě zdravých a nemocných lidí.

1.3 Přístupy v arteterapii

Jaký je vlastně prostředek léčby? Jakým způsobem využíváme arteterapii (umění) v práci s klienty? Existují různé cíle arteterapie a k těm vedou jiné cesty.

Dle Šickové-Fabrici (2008) můžeme rozlišit hlavní dvě možná využití arteterapie:

- **Receptivní**

Jedná se o vnímání uměleckého díla, které vybral s určitým záměrem arteterapeut, diváky (klienty). Cílem je lepší pochopení vlastního nitra. Dokazuje, že umělecké dílo při vnímání divákem vyžaduje divákovo vcítění a promítá tím své vlastní emoce do uměleckého díla.

- **Produktivní**

Znamená použití konkrétních tvůrčích činností u jednotlivců či skupiny.
(Jedná se o kresbu, malbu, modelování)

Toto dělení, není až tak používané při práci u nás.

Využití arteterapie receptivní = využití uměleckého díla, můžeme vhodně přeformulovat tak, že arteterapeut využívá výtvarů klientů – výtvarných děl, k reflexi jejich pocitů, emocí, zrcadlení jejich nitra. Protože je v arteterapii využíváno různých cílů, je také využíváno různých forem, přístupů arteterapie k plnění těchto cílů.

Proces samotné výtvarné tvorby může mít sám o sobě terapeutické účinky, odpoutává člověka od jeho aktuálně prožívaných obtíží, což potvrzuje například následující teze „Léčebný potenciál je již v samotném procesu vytváření výtvarného díla. Tak například tím, že se člověk dostává do situace, se kterou si může jen těžko poradit pomocí zaběhovaných stereotypů, snaží se objevit v sobě nové schopnosti tuto situaci zvládnout. Taková zkušenost je velmi důležitá, pomáhá nám rozšiřovat vlastní repertoár způsobů řešení problémů a stáváme se tak pružnějšími.“ (Občanské sdružení Holos. *Arteterapie*. [online]; [cit.2009-04-13]. Dostupné z <http://www.holos.cz/holoscentrum/arteterapie.asp> >)

O cílech arteterapie budu psát ještě níže, ale zmíním zde slova Šickové-Fabrici (2008). Uvádí, že u každého jedince, či tematické skupiny jedinců jde o naplnění různých cílů. Jedná se vyvození kompenzačního procesu, aktivizaci, zprostředkování kontaktu, přeformování stereotypů, komunikace prostřednictvím uměleckého projevu, odstraněním úzkostných stavů, kanalizace agresivity. Ještě bych dodala další, a to jsou: uvolnění, dodání si sebedůvěry, motivace, tolerance (zejména v práci skupinové), celkový rozvoj osobnosti, nebo diagnostika klienta. Pro všechny zmíněné možnosti, je potřebné vyčlenit si kritéria, jež nám ukážou, které arteterapeuticky účelné postupy použít. Proto bych chtěla ukázat tři trendy, které vedle sebe v současnosti existují.

- **Interpretační, diagnostický trend** = využívající především diagnostické možnosti arteterapie, interpretaci výsledných výtvarných produktů klientů. Jedná se o psychoanalytickou práci s klientem.
- **Neinterpretační, nediagnostický trend** = využívá se umění bez snahy analýzy, interpretace. Hlavní terapie spočívá ve výtvarné činnosti. Cílem tohoto směru je poskytnutí podmínek pro výtvarné tvoření a tak se rozvíjet a seberealizovat.

- **Elektický trend** = kombinuje různé metody jednotlivých psychoterapeutických směrů bez ohledu na jejich teoretické východisko. (Šicková-Fabrice, 2008, s. 35)

1.4 Druhy arteterapie

Každý problém má svou charakteristickou povahu a je pro něj vhodnější určitá metoda nápravy. V arteterapii je v určitých situacích vhodná forma práce ve skupině, kde se účelně využívá spolupráce s ostatními členy skupiny, naplňování sociálních cílů, mezi které patří například ocenění ostatních, navázání, pochopení vztahů, společné řešení problémů, a dalších. Pro klienty, které trápí velmi citlivé problémy, neradi se vyjadřují ve společnosti, je zase mnohem příjemnější a užitečnější individuální práce.

Pro klienty v diagnostickém ústavu pro mládež (DÚM) v Brně, kde se aplikují prvky arteterapie, je velmi vhodná skupinová práce s klienty, kde se upřednostňují jak sociální, tak individuální cíle skupinové práce. Tato aktivita naplňuje cíle nejen arteterapie, ale i sociální práce. V této cílové skupině klientů, vše hodně záleží na zapojení klientů do práce.

Protože mládež do DÚM přichází s různými typy problémů, spolupracuje se s těmito problémy a využívá se tak tolerance, respekt, týmovou práci a rozvíjení kreativity. Využívá se hlavně interakce mezi jednotlivými členy skupiny a mezi členy a vedoucím skupiny, ať formou slov, nebo prostřednictvím obrazů.

Níže bych chtěla osvětlit pojmy *individuální arteterapie* a hlavně *skupinová arteterapie*, z které vychází *výtvarná činnost s prvky arteterapie*.

1.4.1 Individuální arteterapie

Jedná se o práci odborníka s klientem, při které navazuje s klientem úzký kontakt a vzniká tak hluboký a intenzivní vztah mezi nimi, který napomáhá k účelné spolupráci a výsledku. Této individuální spolupráce se využívá, když klientův problém vyžaduje celou pozornost arteterapeuta nebo jeho chování negativně ovlivňuje terapeutickou skupinu. Myslí se tím přílišná agresivita klienta, negativní vůdcovství, psychotické projevy.

1.4.2 Skupinová arteterapie

Jedná se o práci ve společnosti dalších klientů. Skupinová arteterapie má své cíle, které všeobecně vycházejí z cílů skupinové terapeutické práce s klienty, doplněny o cíle arteterapie.

Britská arteterapeutka Liebmann se specializovala na skupinovou arteterapeutickou práci s klienty. Ve svém díle uvádí všeobecné důvody, proč využívat s klienty právě skupinovou arteterapii a jaké výhody tato práce může mít:

Skupina se v arteterapii neskládá z blízkých osob, aspoň ze začátku ne. Lidé do ní přicházejí s individuálními vzorci chování, uvažováním, jenž vzniklo v průběhu jejich života, a které vystupuje do popředí při společné práci. (Liebmann, 2005)

Dle Freuda (In Rubinová, 2008 s. 407) vedoucí skupiny může jednotlivé členy skupiny sjednotit, i když by mohli mít kvůli své rozpolcenosti tendenci se oddělovat. Spojitost a proces vcítění napomáhá k celkovému pochopení a zjištění více o sobě a o druhých. Tato práce má velký sociální a integrační náboj, ale je mnohem náročnější pro roli arteterapeuta. Přesto má mnoho výhod.

- sociální učení probíhá rychleji a intenzivněji
- děti se stejnými nebo podobnými problémy se mohou podpořit a cítit sounáležitost
- zpětné vazby členů skupiny jsou podnětné pro každého jednotlivce ve skupině
- je vhodnější pro toho, kdo prožívá individuální arteterapii příliš intenzivně
- je demokratičtější, protože moc i odpovědnost se dělí
- má ekonomický efekt: za tentýž čas se pomůže více lidem

Nevýhody skupinové arteterapie uvádí tentýž autor tyto:

- hůře se dosáhne diskrétnosti než při individuální arteterapii
- skupinu je těžší organizačně zvládnout
- každému jednotlivci v rámci skupiny se věnuje méně času
- vyžaduje větší pohotovost a obratnost arteterapeuta

- pro členy je snadnější vyhnout se nepříjemným tématům (Dle Browna, in Liebmann, 2005, s.20).

Dle Cambellové (1998) můžeme pojmut možnosti skupinové arteterapie jako:

1. Skupina oddechová/vzdělávací a
2. Skupina terapeutická.

V první možnosti jde hlavně o využití výtvarných technik a rozvíjení dovedností. Klade důraz na estetické hodnocení a sebevyjádření hodnotí z pohledu vznikuté kompozice. V druhé možnosti, je výtvarná tvorba chápána, jako osobní vývoj. Posiluje se sebevyjádření a jedním z hlavních bodů práce je diskuze o výsledcích tvorby. Nehodnotí se výtvor ve smyslu dobrý – špatný, ale využívá se pro sebezpočopení a zvládnutí obtížných situací. Tato práce se odehrává sice ve skupině, ale důležitým trojúhelníkem je vedoucí – dílo – klient.

Toto dělení je velmi podobné s dělením, které uvádí ve své knize také Šicková-Fabrici (2008). A to interpretační, neinterpretační, elektický. Tyto trendy vycházejí z dynamické psychologie, humanistické psychologie a z existenciálněanalytického přístupu.

Jean Cambelová své dělení však doplňuje a uvádí v praktickém příkladu a návodu.

1.4.2.1 Velikost skupiny

K zajištění optimálních podmínek je vhodný počet klientů mezi 6-12. Občas je možné pracovat i se skupinami početnějšími, potom je ale složitější vyhovět následujícím podmínkám dle Liebmann (2005):

oční, slovní kontakt se všemi zúčastněnými

skupinová koheze

každý má prostor zapojit se do diskuse

dostatečná podpora interakce a nápadů od kolegů

1.4.2.2 Typ skupiny

Liebmann (2005) rozděluje skupiny na strukturované a nestrukturované. Zmiňuje skupinu nestrukturovanou, která se setkává sice pravidelně, ale každý si pracuje samostatně na svém vlastním díle, které si zvolí sám. Upřednostňuje ale strukturovanou formu práce, kde se lidé setkávají proto, aby se podíleli na společném úkolu nebo objevovali společné téma.

A	B	C	D
Vždy	Obvykle	Obvykle	Vždy
Strukturované	strukturované	nestrukturované	nestrukturované
(Specifikovaný skupinový úkol, společný záměr)	(většinou jako v případě A, ale příležitostně se skupina rozhodne pracovat individuálně)	(většinou jako v případě D, ale příležitostně se ve skupině během individuální práce objeví společné téma)	(skupina se pravidelně setkává, ale každý si pracuje na svém)

Strukturovanou skupinu můžeme chápat ve více směrech. Můžeme skupinu omezit v dodržování jednoho pravidla, a to např. kreslete cokoli, ale pouze se třemi barvami, nebo nakreslete příhodu, která vás v poslední době pobavila. Jedná se o jednu věc, která usměrňuje všechny členy skupiny. Řekla bych, že ve většině skupin, i přes určité zaměření skupiny strukturované či nestrukturované, se tyto možnosti prolínají a kombinují.

Jednotnost úkolu ve skupině má několik výhod. Pro některé klienty je jednodušší mít pomyslný odrazový můstek pro svůj výtvar, sdílené téma napomáhá semknutí skupiny, společný úkol může pomoci vytvářet bližší vztahy mezi kolegy nebo napomáhá vybočit ze zajetých kolejí, tzn. nekreslit stále to, na co je klient zvyklý, např. květiny.

Klienti v DÚM využívají jak možnosti pracovat na společné myšlence, úkolu, tak pracují individuálně. V dílnách provádějí práci dobrovolně, nikdo je nenutí vykonávat zadanou práci. Je to na jejich dobrovolné vůli, zda se zapojí nebo ne. Každému vyhovuje něco jiného a uvnitř skupiny se tyto odlišnosti respektují. Tato atmosféra navozuje tvůrčí prostředí, protože mladí lidé nejsou do ničeho nuceni, také mohou být sami sebou a práce s nimi je mnohem užitečnější a plodnější. Všichni ve skupině se ale drží určitého řádu, který by měli všichni, včetně vedoucího, dodržovat.

Jedním z velkých a cenných kvalit jakékoli skupinové práce je komunikace. Komunikace probíhá na mnoha různých úrovních. Může být verbální a neverbální a může

probíhat i pomocí různých prostředků a v arteterapii je to například barva, kresba, společné dílo. Cambellová (1998) zmiňuje tyto možnosti komunikace:

- mezi jedincem a jeho já
- mezi jednotlivými členy
- mezi skupinami členů
- mezi vedoucím skupiny a jednotlivci
- mezi vedoucím a skupinou
- mezi skupinou a institucí
- mezi institucí a širší společností

1.4.2.3 Průběh práce ve skupině

Aby bylo arteterapeutické setkání co nejvíce účinné a užitečné, je potřeba být dopředu připraven, reagovat kreativně a pružně na vzniklé situace. Po prvním sezení –navázání úvodního kontaktu a seznámení s klienty, následuje další schůzka. Sezení je vhodné rozdělit pomyslně na čtyři části:

- první část – ZAHÁJENÍ – arteterapeut vysvětlí téma, techniku a zadá klientovi práci (téma práce se odvíjí od klientových problémů, od cílů společné práce. Je vhodné klientovi vysvětlit proč arteterapeut zvolil takové téma, navodí tím pocit důvěry.)
- druhá část – HLAVNÍ ČINNOST – v této části probíhá tvorba výtvarného díla
- třetí část – DISKUZE A ZPĚTNÁ VAZBA – klient s arteterapeutem začínají diskuzi, která se zaměřuje na vytvořený výtvarný produkt, ale i na průběh tvorby, jsou důležité klientovy pocity, které se objevují při tvoření díla a zda reflektují jeho nitro.
- čtvrtá část – ZÁVĚR, ZAKONČENÍ – je stejně důležité jako jeho zahájení. Po dobu této práce se nahromadilo určitě hodně dojmů, které je dobré zhodnotit, objasnit. (Cambellová, 1998)

1.4.2.4 Prostředí pro práci se skupinou

Liebmann (2005) uvádí jaké prostředí je k arteterapii nejvhodnější a jaká kritéria by mělo splňovat:

- prostorné a světlé prostředí (místnost, klubovna, zahrada, apod.)
- větratelné prostředí
- možnost občerstvení
- přívod vody s umyvadlem
- dostatek prostoru na zemi k tvořivé činnosti

Je jisté, že prostředí velmi výrazně ovlivňuje samotný proces tvorby. V dnešní době již nejsou novinkou různé ateliéry a výtvarné dílny vytvořené v různých zařízeních.

1.4.3 Výtvarné dílny s prvky arteterapie

Formou skupinové arteterapie, mohou být také výtvarné dílny s prvky arteterapie. Tyto dílny jsou často zřizovány pro děti a mládež ve školách, výchovných zařízeních, internátech. Při této práci se nejedná přímo o práci s nemocnými klienty, ale možnost pracovat s mladými lidmi či dětmi, například s výchovnými problémy či poruchami chování.

Ve výtvarných dílnách, kde se pracuje s mládeží s poruchami chování, vzniká mnoho zážitků. Je velmi vhodné s těmito prožitky dále pracovat. Při vhodné práci se tak může prohlubovat sebepoznání, může sloužit k ocenění a poznání okolního světa a další.

Tato skupinová terapie má velký sociální a integrační náboj. Jedná se o využití výtvarného prostředku, který je aplikován s některými arteterapeutickými přednostmi. Tato činnost vychází z arteterapie, používají se metody arteterapie, naplňují se částečně cíle arteterapie, ale není podmínkou, aby vykonával práci psycholog či odborník na arteterapii. Avšak vedoucí pracovník by měl mít hluboké vědomosti v oboru arteterapie, z kterého vychází.

Jednou z důležitých podmínek úspěšné práce, je potřeba přistupovat k účastníkům tvořivě a motivačně. Obzvláště je toho potřeba u mladých lidí, kteří nemají potřebu zapojovat se do společné práce. Vedoucí je musí dostatečně motivovat, aby se nadchly a zapojily do práce.

Mezi cíle výtvarných dílen s prvky arteterapie můžeme řadit vytváření kreativní stránky vlastní osobnosti, posílení sebevědomí, přiměřené sebehodnocení, rozvoj komunikace a tolerance. Často umožňuje spolu s vedoucím pochopit příčiny jejich problémů a napomáhá k jejich řešení. Dle Šickové-Fabrici (2008) arteterapie napomáhá mladým lidem

budovat sociální zručnost, empatii. Liebmann (2005) dále zmiňuje zprostředkování příležitosti pro vyjádření svých nápadů, názorů bez pocitu, že jsou posuzováni. Je potřeba přistupovat opatrně, protože mladí lidé jsou mimořádně citliví a zranitelní, hledají pro svůj život vzory. V zařízeních v kterých probíhají, jsou nápomocny prevenci sociálně patologickým jevům, pomáhají vytvářet nové žádoucí vzorce chování či sebeovládání.

V této práci se jedná o využívání cílů a metod arteterapie, často i průběh arteterapie inspiruje vedoucího výtvarných dílen.

Ještě bych chtěla zmínit potřebu určitých pravidel, či řádu, který je závazný pro všechny zúčastněné. V některých situacích má dobrý dopad na mladé lidi to, že si přivlastňují určitá pravidla, která pozitivně ovlivňují jejich soužití s ostatními lidmi.

V zařízení, které jsem navštěvovala a prováděla výzkum, se výtvarná činnost s prvky arteterapie neprováděla přímo v budově diagnostického ústavu. Jednalo se, o malý přízemní domeček, který sloužil jako výtvarná dílna a sousedil s budovou DÚM. Chtěla bych zmínit klady tohoto řešení. Navození určité volnosti a uvolněnosti při přesunu do výtvarných dílen, prostředí nezasahující do ústavu, se mi jeví jako velmi vhodná alternativa. V místnosti, kde výtvarnou tvorbu vytvářeli, se nacházelo nespočet, různých děl klientů, ke kterému měl vždy co říct jejich vedoucí. I tato práce s výtvarným dílem, tzn. zajímavé povídání o výtvarných dílech a o jejich autorech klienty motivovalo k vytváření svého.

Ještě bych chtěla zmínit, že si jsem vědoma názvu artefiletika, kterým bych také mohla nazývat tuto práci s mládeží. V mé bakalářské práci, však tento název nepoužívám záměrně, protože jsem pracovala s odbornou literaturou, ve které se s tímto názvem nepotkávám.

1.5 Osobnost arteterapeuta

Úspěšnost arteterapeutické léčby se odvíjí od hodnot, orientace a způsobů práce arteterapeuta, ale také jeho motivace. Arteterapeut je odborník, který by měl mít přehled a potřebné vědomosti jak z psychoterapie, tak dalších vědních oborů a také z oblasti umění. „Protože v České republice ani na Slovensku nemá arteterapie jednoznačně vymezený profesní statut a neexistuje vymezení oboru jako takového, různí autoři se odlišují teoretickými východisky, technikami práce ale i chápáním šířky oboru.“ (Šicková-Fabrici, 2008, s.31). Roli arteterapeuta přebírají psychologové, výtvarníci, pedagogové, lékaři ale i speci-

ální a sociální pedagogové. „Sociální pracovníci se podílejí na vedení skupin podpůrných nebo vzdělávacích, na činnosti skupin zaměřených na dosažení sociálních cílů, mohou vést skupiny terapeutické nebo třídit skupiny rekreační či pracovní.

Osobní předpoklady

Arteterapeut by měl být empatický, umět improvizovat (což považují zejména při práci s mládeží, velmi důležité), schopnost předvídat vývoj událostí a jevů. Dále je potřebné zmínit terapeutovu vnitřní stabilitu, čímž chápeme psychickou odolnost vůči stresu, či jiným zátěžovým situacím. Zdravá sebedůvěra a kladné sebepojetí je důležité pro vypořádání se každodenních, někdy i nepříjemných situací.

Znalostní předpoklady

Arteterapeut by měl mít jak vzdělání v oboru umění, tak v oboru léčení (art - therapy). Vědomosti v oborech: dějin umění, teorii umění, psychologii umění a v různých výtvarných technikách terapeutům často usnadní práci.

Dalšími předpoklady, které by mohli dominovat ve vztahu arteterapeuta s klienty jsou důvěra ve vztahu, rovnocennost, úcta k člověku, etické a morální cítění.

Jak zmiňuje Šicková-Fabrici (2008), cílem arteterapeuta by mělo být také nasměrování klienta tak, aby se zřekl svého chování a vztahů, které jemu a jeho okolí přinášejí bolest a nahradit je takovými, z nichž by měl radost a které by posílilo jeho sebedůvěru.

„Chce – li arteterapeut odvést kvalitní práci, měl by sloužit jako dostatečně stabilní a bezpečná „nádoba“, pro členy skupiny to bude znamenat bezpečné prostředí, kde mohou mluvit otevřeně a o osobních prožitcích.“ (Rubinová, 1998, s. 414)

Náročná role arteterapeuta po stránce psychické vyžaduje, aby sám arteterapeut dbal na zásady duševní hygieny, tzn. relaxoval, komunikoval o svých pocitech, trávit účelně svůj volný čas. Tímto se předchází možnému syndromu vyhoření v této profesi. Nemálo také přispívá k prevenci tohoto stavu supervize – vzájemná pomoc odborníků při řešení obtížných situací s klienty.

Mozaiku dovedností a předpokladů dle Koblicové (In Šicková-Fabrici 2008, s.58) by měl také doplňovat zážitkový výcvik, jako u všech i sociálních pracovníků, kteří chtějí pracovat se skupinou.

1.6 Cíle arteterapie

Cíle, které si klade arteterapie, se liší, dle klientů na které je aplikována. Arteterapie je velmi efektivní léčbou, pokud se vhodně využije a zvolí se odpovídající forma. Spektrum cílů, které si arteterapie vymezuje, souvisí také s tím, z jakých teoretických pozic vychází. A hlavně s jakými klienty se pracuje, jaké mají problémy a také v jakém věku. Můžeme cíle arteterapie jednoduše dělit na individuální a sociální. Tímto rozdělením se budu podrobněji zabývat a zjišťovat v praktické části. V praktické části budu rozebírat odpovědi respondentů a srovnávat se sociálními cíly arteterapie dle Liebmann (In Šicková-Fabricei, 2008), která sepsala tyto individuální a sociální cíle.

Obecné individuální cíle:

Uvolnění.

Sebevnímání, sebeprožívání.

Vizuální a verbální organizace zážitků.

Poznávání vlastních možností.

Budování přiměřeného sebehodnocení.

Růst osobní svobody a motivace.

Svoboda pro experimentování při hledání výrazu a pocitů, emocí nebo konfliktů.

Rozvoj fantazie.

Nadhled.

Celkový rozvoj osobnosti.

Obecně sociální cíle:

Vnímání a přijetí druhých lidí, vyjádření uznání jejich hodnoty, jejich ocenění.

Navázání kontaktů.

Zapojení do skupiny a kooperace.

Komunikace.

Společné řešení problému.

Zkušenost, že druzí mají podobné zážitky.

Reflexe vlastního fungování v rámci skupiny.

Pochopení vztahů.

Vytváření sociální podpory.

Arteterapie dokáže všechny tyto cíle se správným použitím splnit. V okruhu arteterapie a mládeže s výchovnými problémy, je také z hlavních cílů znovu vybudovat narušené přirozené dispozice člověka. Mezi ně patří kreativita, spontaneita, schopnost komunikace se sebou samým, s druhými, s prostředím, ve kterém se vyskytují, ve kterém mají problémy, tolerance k ostatním. Myslím, že chápání života a jeho smysluplné prožívání, právě s klienty, kteří mají výchovné problémy, jsou cíle obtížněji hmatatelné.

Skupinová arteterapie je velmi oblíbená pro možnosti, které uvádí Cambellová (1998)

- obohacení naší tvořivosti
- podporující uzdravující procesy
- napomáhá porozumět tomu, že je v našich silách změnit sama sebe, naše vztahy a prostředí, ve kterém žijeme.

Výtvarnou kresbou si dokazujeme, že je možné neverbální formou vyjádřit naše pocity, náladu, problémy, charakter. Teprve po uvědomění si sebe sama, může člověk začít pracovat na důvěře k ostatním, na řešení problematiky vztahů, na smysluplné spolupráci s druhými lidmi. Na plnění těchto cílů, má také vliv to, jak se klient dokáže aktivně zapojit.

Dříve bylo hlavním cílem arteterapie pomoci upřesňovat diagnózu duševně nemocných osob a s přibývajícím zkušenostmi nabyla také terapeutický charakter. Díky výtvarnému projevu je pro klienta snadnější vyjádření nejrůznějších pocitů a velmi skrytých sfér vnitřního života, ale jako léčebný prostředek dostává novou dimenzi využití a užitečnosti. Právě díky odpoutávání od svých myšlenek, zprostředkování kontaktu, přeformování stereotypů, kanalizace agresivity či jiných emocí je samostatně využitelná, bez potřeby diagnostikovat výtvarnou tvorbu. Tímto bych chtěla ukázat, že je vhodná i při jiných formách psychoterapie a nemálo napomáhá k intelektuálnímu, citovému a duševnímu rozvoji.

1.7 Využití arteterapie v sociální práci

Arteterapie nabízí v sociální práci široké uplatnění. „Cílem sociální práce je podpora sociálního fungování klienta v situaci, kde je taková potřeba buď skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí.“ (Navrátil in Matoušek, 2001, str. 184).

Existuje celá řada pojetí sociální práce. Mým cílem, ale není zabývat se vymezením pojmu, ale ukázat jak je možné arteterapii aplikovat a s jakými cílovými skupinami můžeme pracovat.

Jedním z paradigmat sociální práce se uvádí terapeutická pomoc. Sociální práce je chápána jako terapeutická intervence, která se snaží plnit své cíle, za které si klade zabezpečit jednotlivcům, skupinám psychosociální pohodu. Při práci pracovníků se jedná o individuální přístup zaměřený na problémy jedince, které se snaží odstraňovat či minimalizovat pomocí rozvoje osobnosti. Komunikace a budování vztahu s ostatními, patří mezi hlavní užitečné nástroje, které vedou k cílům a kterými obohacujeme všechny zúčastněné. Profesionální předpoklady pracovníka v tomto případě by měli být v psychologických znalostech a také by se měl účastnit terapeutického výcviku. (Matoušek, 2001)

Mezi cílové skupiny arteterapie, tak sociální práce, můžeme řadit prakticky kohokoli. Arteterapie se řadí mezi terapeutické metody, které jsou zábavné a užitečné pro širokou řadu klientů. Skupinové prožitky slouží jako živná půda pro růst osobnosti a sebepojetí.

Cílové skupiny pracují s lidmi:

- se sociálními problémy
- s duševní poruchou
- s mentálním postižením
- s problémy autistického spektra
- s tělesným a smyslovým postiženým
- zaměstnány v pomáhajících profesích
- s poruchami chování
- závislými
- staršího věku

2 PORUCHY CHOVÁNÍ, RIZIKOVÁ MLÁDEŽ

Poruchy chování v souvislosti s věkem mladistvých (15-18let), jsou označovány jako juvenilní delikvence neboli kriminalita mladistvých. V tomto období dospívání se formují hlavní rysy osobnosti. Je považováno za kritické období charakteristické zejména změnami sociálními a změnami osobnosti. Proces individualizace – uvědomění, upevňování nové osobní struktury cílů, hodnot a proces socializace – včleňování do užších i širších společenských vztahů se navzájem doplňují a ovlivňují. Vliv vrstevníků je v tomto období velmi silný. Pokud jedinec nemá dostatečně stabilní zázemí, pokud procesy dospívání nebyly zvládnuty, hrozí nebezpečí, že problémy a neřešené situace v adolescenci se vyostří a nabudou nebezpečných podob. K poruchám chování napomáhá problematika syndromu CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte) a ADHD (syndrom hyperaktivity).

2.1 Definice pojmů

Porucha chování

Poruchy chování chápeme jako negativní odchylky v chování osob od normy dané společností. Za poruchové chování lze označit neschopnost mladého člověka udržovat přijatelné sociální vztahy. Častou překážkou může být nedostatek empatie, egoismus, nadměrné zaměření na uspokojování vlastních potřeb. Jedná se o osoby, které chápou význam hodnot a norem, ale záměrně je neakceptuje. Poruchy chování jsou často charakterizovány opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, asociálního a antisociálního chování. Důležitým prvkem je, že se jedná o opakující se chování, ne jen ojedinělé. Jednotlivé poruchy lze členit dle stupně závažnosti, z hlediska věku nebo podle převládající složky osobnosti. Podle stupně společenské závažnosti, kvality a kvantity mravního cítění můžeme rozdělit mládež na ohroženou, dále mládež narušenou a mládež vadnou. Oaklander (2003) vnímá poruchové chování dítěte jako projev vnitřní síly a touhy po přežití. Domnívá se, že dítě bude dělat cokoli, aby v tomto světě přežilo, aby dokázalo dospět.

Riziková mládež

Tento výraz není stále dokonale vysvětlen. Význam slova riziko chápeme jako nebezpečí, možnost škody. A o mladých lidech se ať už média či někteří odborníci vyjadřují jako o nejcitlivější sociální skupině. Riziková mládež představuje mladé lidi, kteří jsou v

období dospívání ohrožení ve smyslu jejich sociální adaptace. Rizikový vývin je chápán zúženě v rámci sociálního chování a popisuje vybrané formy problémů dospívání a definované rozhodující faktory vedoucí k ohrožení průměrné socializace.

2.2 Projevy problémového chování

K poruchám chování může docházet díky narušení výchovného procesu a také díky narušení širších sociálních vazeb.

Nejčastější členění poruch chování podle stupně závažnosti, obsahu a forem je následující:

disociální chování:

Jedná se o poruchy nespolečenské, nepřiměřené, avšak zvládnutelné. Nejedná se o zásadní riziko pro jedince ani pro společnost. Dají se hodnotit jako výkyvy a nesoulady se společenskými zvyklostmi a normami. Jedná se o vývojovou odchylku nebo stav sociální nouze, který bývá postupně racionálně i emocionálně zvládnut a v důsledku toho odezní. Mezi tyto typy chování se řadí:

- zlozvyky
- neposlušnost, neukázněnost
- vzdorovitost
- lhavost

asociální chování:

Tímto chováním již poškozují a ohrožují jedinec hlavně sám sebe, také jeho sociální vztahy a může mít negativní dopad i na společnost. Tento typ chování má většinou trvalejší charakter a často vzestupný trend. Řadíme sem:

- záškoláctví
- útěky a toulavost
- sebepoškozování

antisociální chování:

Toto chování má povahu protispolečenského jednání, poškozování jedince, jeho okolí, společnost, majetek, hodnoty i život. Tyto poruchy chování jsou zaměřené na poškození a omezení práva druhých. Projevy tohoto chování jsou největší mírou společenské nebezpečnosti. Můžeme je chápat jako zásadní projev sociální patologie. Pokud takové jednání porušuje zákon, používáme výraz delikvence. Toto chování je trestně stíháno jako přestupek nebo trestný čin.

- delikvence mladistvých
- agresivita a vandalství
- krádeže a loupeže
- organizovaný zločin, sexuální aberace

2.3 Ovlivňující faktory

Každé jednání, má svou příčinu. Ve skutečnosti každá situace, která se nám stane, každý okamžik, který prožijeme, má svoje odůvodnění proč se stal. Avšak není jednoduché, být si příčiny vždy vědomi. Navíc, vždy se nejedná pouze o jednu, ale o nespočet podmínek, které ovlivňují vznik situací či určitého jednání, chování. Může se jednat o ovlivnění vnějšími či vnitřními faktory.

Mezi *vnitřní* faktory, které mohou být nápomocné k vzniku poruch chování, mohou být vrozené či dědičné. Tyto faktory mohou negativně ovlivňovat harmonii vývoje dítěte a napomáhat zapůsobení nebezpečných vnějších vlivů.

Dále, jsou již zmíněné *vnější* faktory. Ty jsou lépe popsateľné a uchopitelné, avšak i přesto, se jim někteří těžko vyvarují. Mezi tyto faktory můžeme zařadit nedostatečnou a zanedbanou výchovu, nevhodné, nepodněcující a nerozvíjející rodinné prostředí a později také sociální prostředí – škola, parta, nebo informační prostředky – televize, PC.

Ještě bych chtěla zmínit příčiny zdravotnického původu. Poruchy chování mohou vzniknout jako následek: onemocnění, stresu, defektu během života získaného. Řadíme sem např. neurózy, psychózy, psychopatie, nebo také problémy přeučovaného leváka, nedoslýchavost, koftavost a další.

Tyto vybrané *vnější i vnitřní faktory* se budu snažit popsat a vysvětlit níže. Jedná se spíše o obsáhlé a hlavní kategorie, které se pokouším vysvětlit, nejedná se však o podrobný rozbor všech faktorů, které mohou být příčinou.

2.3.1 Vnitřní faktory

2.3.1.1 Dědičnost

Rozvoj dědičných předpokladů závisí na působení komplexu vnějších vlivů. Interakce vrozených dispozic a vnějších vlivů je vždycky individuálně proměnlivá. Vlivy prostředí nepůsobí vždycky stejně, mohou být pozměněny i samotnou dědičnou informací. Děti s různými genetickými předpoklady mohou reagovat na tytéž podmínky odlišně.

„Genetická zakotvenost lidského chování je aspekt současnými společenskými vědami stále nedocenený.“ (Matoušek, Kraftová, 2003, s. 305) Dále zmiňuje, že „prakticky všechny osobnostní vlastnosti i většina lidských postojů a dokonce i zájmů je dědičná.“

Můžeme říct, že v dnešní době vlastnosti a charakteristiky jsou mnohem více prozkoumávány z hlediska vnějších vlivů, společnosti, než z hlediska dědičného. Každý z nás si nese své genetické předpoklady, které mají také dispozice k poruchám chování. Máme předpoklady k různým typům chování a vystupování. Avšak tato vloha pouze zvyšuje pravděpodobnost určitého typu chování. Vznik poruchového a delikventního chování je spolu s vlohami ovlivněno nespočetným množstvím podmínek, které často zohlednit ani pojmenovat či jim předejít nelze.

2.3.1.2 Osobnost

Studie, které se snažili zjistit univerzální osobnostní rysy mladistvých s problémy chování, byly velmi kritizovány. V odborných literaturách se proto čím dál méně vyskytuje porovnávání osobnostních parametrů lidí s problémy chování s lidmi bez těchto problémů.

Ve studiích vycházejících z osobnostních dotazníků, mladiství, kteří mají poruchy chování, vynikali ve škálách nervozita, depresivita a emocionální labilita. (Matoušek, Kraftová, 2003)

Dalším znakem osobnosti, který je zkoumán ve spojení s poruchami chování a delikvence je impulzivita. Úzce souvisí se syndromem ADHD, také se silnou orientací na při-

tomnost. Pro mladé lidi je často důležitější co můžou mít teď, než co by mohli mít někdy později. Toto chování by mohlo prezentovat určitý pesimismus v budoucnost.

Nízké sebehodnocení si můžou lidé zvyšovat právě rizikovým chováním. Pokud necítí dostatečné ohodnocení, například díky školním výsledkům, od svých rodičů, nebo od opačného pohlaví, můžou se pokusit zvýšit své sebehodnocení delikventním činem.

Často mají mladí lidé s poruchami chování narušenou morálku. Morálka se skládá z názorů, postojů a zvnitřněného usuzování, které by mohlo nevhodným přijetím být jednou z příčin problémového chování.

2.3.2 Vnější faktory

2.3.2.1 Rodina

Rodina – velmi často hlavním a myslím, že i často klíčovým činitelem v kontextu poruch chování a delikvence. Selhání funkce rodiny, dětem daleko snadněji umožňuje rizikové, delikventní chování. Role rodiny je pro každého jedince to nejcitlivější prostředí. V dnešní době je již všeobecně známé, že příhody a zážitky z dětství silně ovlivňují život dítěte, také jeho vztahy s okolím, kamarády, či veřejné vystupování. Selháním jakékoli vazby dítěte a rodiče, je jejich vztah velmi a nenávratně poškozen, či ochuzen.

Matoušek (2003) uvádí, že matka svým chováním od porodu zrcadlí chování dítěte a také dítě zrcadlí chování matky. Pokud rodič nedokáže opakovaně přiměřeně reagovat na dětskou potřebu bezpečí, dítě si již v útlém mládí nevytvoří základní důvěru v rodiče a tu pak může zobecnit na dospělé všeobecně.

Dle studií od Snyder a Patterson z roku 1987 (In Matoušek, Kraftová, 2003) zaměřeného na delikventně jednající mládež, vyplývá, že rodinné prostředí těchto delikventů bylo citově chladné, rodičovský zájem o děti byl malý. Tento průzkum by byl vhodný provést i v dnešních dobách, ale dle kazuistik, například v Diagnostickém ústavu si dovoluji říci, že podobné rodinné prostředí mají i v dnešní době tito klienti také.

Bohužel i velmi dobře společensky postavená rodina se může chovat k dětem s vysloveným nezájmem a nepřátelstvím. Avšak v těchto případech, se často jedná o utajovanou věc a ovlivnit chování rodičů je mnohem těžší, než v rodinách sociálně slabších.

Výchova a disciplína v rodině je dalším z důležitých a možných selhání rodičů vůči dítěti. Dle dalších dlouholetých výzkumů od Snyder a Pattersona z roku 1987 (Matoušek, Kraftová, 2003), lze tvrdit, že se rodiče problémové mládeže méně starají o zabránění asociálního chování nebo je jejich styl trestání velmi proměnný. Z toho vzniká problém, že si klient může dovolit různé nestandardní věci, ale tolerovat ostatní osoby mu již nepříjde přirozené.

Dále bych chtěla zmínit agresivitu v rodině. Dítě, které žije mezi agresivními rodiči, má doma tento vzor chování a to vztek a agrese na jakýkoli problém, který se vyskytne. Je přirozené, že později reaguje na konflikty také agresivně, protože jiný způsob řešení konfliktů nemá naučen.

2.3.2.2 Škola

Prostředí školy jako jeden z hlavních faktorů ovlivňuje vystupování a chování žáků. Pokud učitel nereaguje na potřeby žáka, či nereaguje na změny v chování, či neakceptovatelné chování, rozrůstá se tak možnost navyšování problémového chování, které může vyústit až v nezvladatelnou situaci.

Matoušek (2003) mluví o dětech, které v tradičních školách soutěží v reprodukci znalostí, ale již nesoutěží ve schopnostech spolupracovat ani ve schopnosti nalézat vlastní řešení reálných problémů společnosti. Děti nejsou učeny spolupracovat, jsou spíše učeny jít sami za sebe, s nezájmem o výsledky druhých či spolupráci s druhými.

Zprvu je pro dítě učitel velmi významný, později nabývají vztahy se spolužáky a solidarita s nimi. „Žáci jsou sice vedeni ve škole ke kázni (což není u rizikových dětí zanedbatelné), ale i k nesamostatnosti, k závislosti na autoritě učitele, která se však u rizikových dětí snadno zvrátí v odpor k učitelské autoritě.“ (Matoušek, Kraftová, 2003, s. 71) A s kterými dalšími dospělými se dítě, setkává? Samozřejmě rodina, ale často s jinou společností dospělých se nestýká. Pokud má dítě rozpory s učitelem a s rodiči nemá nejlepší vztahy, je docela pravděpodobné, že si tuto jednoduchou rovnici použije na další cizí dospělé a respekt k dospělým se smaže a vzniká spíše pravý opak.

Děti si začnou ve třídě velmi rychle vytvářet svou vlastní subkulturu, motivovány společnými zájmy, činnostmi. V některých případech mohou tyto subkultury být zárodkem asociálních part. Jejich vzniku napomáhá neangažovanost učitele, která se dá pochopit jako upřednostňování oblíbených a zatracování neoblíbených a problémových. Tím bych

chtěla zvýraznit, že řešení školy asociálních problémů s žáky, je velmi důležitá a sledovaná problematika, která se zaměřuje na udílené sankce či způsob vyšetřování.

Dalším ovlivnitelným faktorem může být dobře fungující kontakt rodičů se školou. Dobrá spolupráce může zlepšovat motivaci studentů k učení a k dobrým výsledkům. I když jsou rodiče velmi zaneprázdněni prací, rodinnými či jinými povinnostmi, může je škola motivovat k dobré spolupráci a hlavně posílit zájem o své děti ve škole. Informovanost rodičů o prospěchu a chování svého dítěte ve škole, se může předejít pozdějším problémovějšími situacím.

2.3.2.3 *Parta*

Psychoanalytik Erik Erikson tvrdí (In Matoušek, Kraftová, 2003), že dospívající si svou osobní identitu musí během dospívání vytvořit v průběhu dramatických střetů s rodiči, případně s jinými představiteli „světa dospělých“. Jako hlavní prostředek zmiňuje vrstevnickou skupinu, jež se stává na prahu dospělosti nejvýznamnějším článkem zastihující ostatní skupiny včetně rodiny.

Děti tráví stále více času ve škole, v zájmových organizacích a v partách v místě svého bydliště. Tyto skupiny mnohem více v rizikových letech ovlivňují vývoj a chování jedince, než rodina či učitel. Tímto se dítě dostává dříve a na delší dobu do kontaktu s vrstevníky než dříve.

Kriminální chování je většinou pácháno ve skupinách než samostatně. Proto je parta, velmi sledovaným článkem například pro terénní pracovníky s mládeží.

V rodině, kterou můžeme označit jako dysfunkční, děti a mládež přikládají partě a vrstevnické skupině daleko větší důležitost, než v rodinách funkčních. Rodina funkční poskytuje přiměřenou míru podpory a také se snaží vytyčovat určité meze dovoleného chování. Nedá se, ale myslím tvrdit, že pro dítě vychováno ve fungující rodině, je parta vždy bezpečným zázemím. Vždy dochází více či méně v partě k určitému stresu, aby obstálo v partě před očima vrstevníků. Nároky na zařazení jsou rozmanité: způsob vyjadřování, úprava zevnějšku, druh poslouchané hudby, postoj ke škole, k rodičům, k penězům, k drogám, k alkoholu, k sexualitě a další. Proto se člen party snaží za každou cenu zařadit a často opomíná, naučené vzory chování či popírá své názory. Tím více se to dotýká dětí, mládeže, která je frustrovaná nízkou podporou v rodině. Kvůli kladnému přijetí podstoupí hodně a toto přijetí je pro ně velmi důležité.

2.3.2.4 Média a PC

Vliv na socializaci dnešních dětí a mládeže mají v nemalé míře také média a zejména televize. V některých případech mladí lidé a děti sledují televizi či hrají na PC delší časový úsek dne, než tráví jakoukoli jinou mimoškolní aktivitou. Problém však není pouze ve sledování televize, hraní na PC, ale v obsahu toho co sledují a jaké hrají hry.

Množství prezentovaného násilí, které i kladný hrdina nakonec použije k dosažení svých cílů je velké. Pokud dětem a mládeži nebude osvětleno násilí v kontextu s kulturního rámce, jedinci může připadat jako legitimní rámec prosazování lidských potřeb. Srovnání obohacujících a nenásilných programů v televizi s těmi opačnými je v případě těch negativních programů, na nejmenovaných televizních stanicích, mnohem vyšší. (Matoušek, Kraftová, 2003)

Mezi nevhodné pořady s tematikou, která ovlivňuje mladistvé v jejich psychickém, morálním a sociálním vývoji patří vulgární zobrazování sexu, agresivita zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním a etnickým skupinám. (Matoušek, Kraftová, 2003)

Na druhou stranu televizní programy můžou potencionálně integrovat společnost. Vysoký počet lidí sleduje stejné programy, pořady a jejich komunikace se může odvíjet od tohoto společného tématu a tím zapojovat do společné kultury.

„Televizní násilí pravděpodobně oslabuje citlivost na násilí, s nímž se člověk setkává v reálném světě. Vášnivý konzument televize ztrácí kontakt se skutečným světem a může tudíž slábnout jeho schopnost rozlišovat možné a nemožné.“ (Matoušek, Kraftová, 2003, s. 103).

Negativní účinky má podle psychologických výzkumů televizní násilí především u těch dětí, jež jsou k násilnému chování disponovány:

- dědičnými a konstitučními faktory,
- rodičovským nezájmem a nepřátelstvím,
- příslušností ke skupinám, jež sdílejí deviantní sklony (Matoušek, Kraftová, 2003, s. 104).

Dítě nedostatečně vychovávané všemi, kdo by na něj měli působit, se snadno stane dítětem „vychovávaným televizí“ a snadněji z ní přijímá vzory chování, od nichž by ho přiměřeně pečující rodiče odrazovali. Určitě ale není možné nechávat všechnu odpovědnost na rodičích a na jejich schopnost, posilovat u dětí imunitu proti negativním účinkům televize, protože ovlivňujících faktorů, jak zde uvádím, je mnoho.

3 DIAGNOSTICKÝ ÚSTAV PRO MLÁDEŽ V BRNĚ

3.1 Charakteristika DÚM

Diagnostický ústav pro mládež (DÚM) slouží k diagnostice klientů, která napomáhá klienta správně nasměrovat, dle jeho možností, předpokladů a problémů. Přijímá mladé lidi ve věku 15 až 18 let na základě soudního rozhodnutí nebo dobrovolného rozhodnutí. Dobrovolný pobyt předpokládá souhlas klienta, klientova rodiče či zákonného zástupce a vedoucího ústavu. V DÚM se snaží zastavit směřování mládeže na cestě, která je ohrožuje a společně s nimi dospět k poznání možností, mantinelů a norem, které jsou nejen společností akceptovatelné, ale i těmto dětem příjemné a užitečné. (Diagnostický ústav pro mládež v Brně. *Pomáháme nalézt cesty*. [online]. Copyright 2007; [cit.2009-04-13]. Aktualizováno 23.11.2008. Dostupné z <<http://www.dum-brno.cz/uvod.htm>>)

3.2 Klienti DÚM

Mládež v DÚM se na své cestě životem odchýlila od norem společnosti, revoltuje, brání se přijmout pravidla dospělých. Jedná se o klienty, kteří mají nesrovnalosti v oblasti sebepojetí, a to se projevuje například odložením dospělosti, nezájmem o odpovědnost, užíváním si všeho tady a teď a naplno, dezorientací v sobě samém. Dále se jedná o nesrovnalosti v psychosociální oblasti, a to nejvíce ve vztahu s autoritami a rodiči. A v neposlední řadě se jedná o nevhodné vztahy s vrstevníky. Všechny tyto body musejí dospět až do fáze, kde musí zakročit soud, policie nebo i rodič.

Pokud se vrátím k členění poruch chování, o kterém jsem pojednávala výše, setkáváme se zde právě s mládeží, která vykazuje „sociálně nestandardní až nepřijatelné“ způsoby chování – tzn. které má disociální, asociální nebo antisociální charakter. Také zde můžeme umístit mladé lidi, kteří nemají kde být, nebo dobrovolně nechtějí být ve stávajícím prostředí a hledají přijatelnou alternativu.

3.3 Formy práce s klienty

DÚM se snaží jít kupředu s myšlenkou, že mladí lidé nejsou v ústavu v drtivé většině za trest, ale proto, aby společně našli cestu ven z problémů, jejichž původ si žádný z nich dobrovolně nevybral. Snaží se tedy minimalizovat trestající zpětné vazby a stavět zejména

na oceňování a posilování toho, co je pozitivní a rozvojeschopné v mezích, které jim vymezuje krátkodobost pobytu mladých lidí v ústavu a relativní „hotovost“ osobnostního základu mládeže, která do ústavu přichází.

Toto zařízení rozvíjí, diagnostikuje a pracuje s mladými lidmi ve škole, na etopedickém pracovišti, psychologickém pracovišti, pracovišti sociálních služeb a výchovateleškém pracovišti. Chtěla bych zmínit pár výchovných zásad a přístupů v DÚM v Brně. Jedná se hlavně o pochopení klientova života, situace a vyjádřit podporu.

- Co nejméně, ale jasných pravidel
- Sladěný tým pracovníků
- Podpora vzájemné důvěry
- Práce na principech dohody
- Převaha pozitivně stimulujících prvků

Výchovné metody jsou aplikovány behaviorální a také kognitivní.

Mezi behaviorální patří

- Návčik konkrétních sociálních dovedností
- Aktivity zaměřené na podporu sebedůvěry, sebepoznání, spolupráce, svobodného rozhodování
- Verbální regulace chování
- Kladné zpevnování
- Adaptační fáze (otevřená komunikace, nabídka řešení)
- Vytváření individuálního plánu
- Sebereflektivní techniky

Mezi kognitivní můžeme zařadit

- Podpora využívání vlastních zkušeností
- Respekt k odlišnostem v poznávání a porozumění k jevům.

Jedním z neopomíjených forem spolupráce je také psychoterapeutický přístup. (Diagnostický ústav pro mládež v Brně. *Filosofie DÚM*. [online]; [cit.2009-04-15]. Aktualizováno 5.3.2007. Dostupné na <<http://www.dum-brno.cz/top/filosofie-dum.htm>>)

3.4 Výtvarná dílna s prvky arteterapie v DÚM

Mladí lidé tráví v DÚM velkou část svého dopoledního programu výtvarnou činností s prvky arteterapie ve výtvarných dílnách. Jedná se o prostory v malém domečku v blízkosti diagnostického ústavu. Tyto dílny plní hned několik úkolů zároveň. Jednou z hlavních náplní dílen, kde probíhá výtvarná činnost s prvky arteterapie, je poskytnutí prostředí pro vytváření kreativní stránky vlastní osobnosti, obohacování prožívání světa, podpora sebevímání, kooperace mezi klienty, navázání vztahu, motivace, uznání jejich hodnot a také povzbuzení a ohodnocení. Ohodnocením nemyslím škálu známek, ani zhodnocením dokonalosti díla, ale většinou pozitivní ohodnocení motivující k další činnosti.

Dále můžeme zmínit funkci terapeutickou. Již vytváření výtvarného díla, může být pro mladé lidi nesmírně léčivé. Dochází například k léčení vztahů jak k sobě, tak ke svým blízkým. Tato práce směřuje k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování klienta. Tvůrčí proces pomáhá odvádět jeho účastníky od destruktivního chování a hraje významnou roli v překonávání jejich psychických obtíží (Campellová, 1998, s. 13). Při práci se dbá na zdůrazňování a zpevňování tolerance, spolupráce a naslouchání. Zpětná vazba je také jedna z důležitých částí, tzn. vnímání vedoucího, vnímání ostatních klientů, prohlubování komunikace, tolerance a mluvení o problémech.

Tato práce slouží také nepatrně k diagnostikování klientových výsledků práce. Pro provedení odborné diagnostiky z výtvarného díla, musí vedoucí dílen klienta doporučit vzdělanému psychologovi v zařízení. Avšak z obrázků, které klienti vytvoří, může vedoucí dílen přečíst mnoho. Slouží, k získání nových informací pro vedoucího, k podnětům jejich konverzace, rozebírání problémů, či zálib, nálad.

Informace tak doplňují mozaiku – diagnostiku, kterou skládají pracovníci všech pracovišť. K cenným výsledkům napomáhá určitě prostředí, ve kterém se tvoří. Dbá se na respektování klienta, pohodovou atmosféru dotvářenou hrou na kytaru, nebo hudbou z rádia. Prostředí vyzdobené výtvarnými výtvary dřívějších klientů, taky napomáhá přirozenému začlenění nových klientů do skupiny, a jejich spontánní práci. Klienti se zde podílejí na skupinové výtvarné práci s arteterapeutickými prvky a každý svou přítomností

umožňuje prohlubování a realizaci sociálních cílů arteterapie. Jak se tyto cíle naplňují, budu dle analyzovaných rozhovorů, vyhodnocovat v empirické části.

Klienti tyto dílny navštěvují ve dvou dopoledních skupinách a to rozdělení na kluky a holky. Neúčastní se vždy všichni kluci nebo holky, najednou, ale v malých skupinách, kde je maximálně 5-6 mladých lidí v jednom bloku. Takto malá skupina splňuje všechny podmínky pro skupinovou arteterapii dle Liebmann.

Vedoucí dílen provádí s klienty práci jak individuálně, tak skupinově zaměřené. Každá hodina má stejnou strukturu, rozdělenou na několik fází, které se dodržují. Každou hodinu vedoucí zahájí a zadá náplň hodiny. Dále je krátká motivační diskuze a pak již tvůrčí činnost. Tu může dotvářet hudba, příběhy vyprávěné vedoucím o výtvarných dílech, které jsou v atelieru. V průběhu návštěvy, se dodržují 3 pravidla atelieru:

1. Nemluvit o někom za jeho zády
2. Když něco nechci dělat, tak to řeknu na rovinu
3. Tolerance

Hlavní částí je společná diskuze a zpětná vazba jak od vedoucího, tak od ostatních klientů. Pro mladé lidi je to často nejzajímavější část. Pokud mají mladí lidé zájem, mohou se zapojit do volné diskuze. Často je vybízí vedoucí k tomu, aby se vyjádřili ke svým dílům samostatně a pak on i s kamarády mluví o tom, co v obrázku vidí a co jim připomíná. Tato část podporuje přijetí různých názorů od ostatních, toleranci vůči jejich pohledu a respektování vlastních možností. Je důležité, aby klienti měli prostor, ve kterém se mohou vyjádřit, i když často ne všichni tuto možnost využívají.

Nakonec vedoucí zhodnotí chování a práci všech dohromady, poté chování a práci každého zvlášť. Naplňuje tak pocit klientů, že jsou všichni součástí celku, přítomnost každého ovlivňuje společné fungování a na druhou stranu je každému dáván pocit samostatnosti, odpovědnosti za své činy. Výtvarná práce je ukončena úklidem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE

4.1 Cíl výzkumu

Jako obecný cíl své bakalářské práce jsem si vymezila zjistit: „*jak působí výtvarná tvorba s prvky arteterapie na mladé lidi v DÚM v Brně,*“ ve kterém jsou umístěny.

Stanovila jsem si následující dílčí cíle:

- Zjistit pozitiva, negativa a pocity, které doprovázejí mladé lidi ve výtvarných dílnách.
- Pojmenovat faktory, které ovlivňují mladé lidi, v prožívání výtvarných dílen.
- Zjistit, zda si oni sami uvědomují pozitiva, která jim tato práce nabízí.
- Ověřit, zda jim spolupráce s kamarády napomáhá lepšímu soužití.
- Popsat vztah s vedoucím dílny, který je velmi důležitý pro naplňování jakýchkoli cílů.
- Ověřit, zda a jak se naplňují cíle skupinové práce s prvky arteterapie.

Na základě dílčích cílů vznikly tyto výzkumné otázky:

HVO1: „*Jak působí výtvarná tvorba s prvky arteterapie na mládež v DÚM?*“

HVO2: „*Jak výtvarné dílny s prvky arteterapie naplňují obecné sociální a individuální cíle arteterapie dle Liembann?*“

HVO3: „*Jak se naplňují cíle a očekávání vedoucího dílen, při práci s mladými lidmi?*“

Abych napomohla odpovědi na otázku HV03, provedla jsem rozhovor s vedoucím dílen a ptala jsem se jeho, na cíle, které by chtěl touto prací naplňovat.

Tato práce poslouží arteterapeutovi, který pracuje s mládeží v tomto zařízení, reflektovat to, o co se snaží v těchto hodinách. Pro pracovníky v jiných diagnostických ústavech a střediscích výchovné péče, kteří mají zařazenou podobnou práci s prvky arteterapie v programu, či nemají, aby zvážili zavedení či vylepšení této činnosti v zařízení. Může tak sloužit k reflexi metodiky a k zamyšlení, zda něco měnit v prováděné práci. Dále by mohla být inspirující pro jiné pracovníky, pracující v podobné roli.

4.2 Zvolená metoda výzkumu

Vzhledem ke zvolenému cíli a výzkumným otázkám jsem zvolila kvalitativní metodologii. „**Kvalitativní výzkum** v humanitních vědách označuje různé přístupy (metody, techniky) ke zkoumání pedagogických jevů, kdy do popředí nevystupuje kvantifikace empirických dat, nýbrž jejich podrobná kvalitativní analýza.“ (Švec, 2004, s. 22). Toto tvrzení nám říká, že kvalitativní přístup a metody vedou k odbornému a podrobnému zkoumání daného jevu. Kvalitativní přístup je zde v mnoha případech proto, aby nám osvětlil a do hloubky prověřil kvantitativní metody. Proto jsem zvolila kvalitativní metodu, kvůli podrobnému prozkoumání zvoleného tématu.

4.2.1 Technika sběru dat

„Výběr metod sběru dat se v procesu kvalitativního výzkumu nachází až po stanovení cílů výzkumu, definování konceptuálního rámce, definování výzkumných otázek,“ (Švaříček, R., Šed'ová, K., 2007, s.142).

Kvalitativní výzkum by měl být přínosem specifických a bohatých dat. Proto, aby výzkum splňoval tuto podmínku, nabízí se několik pružných metod pro sběr dat, které jsou zaměřeny na objevování a popisování nového jevu.

Poté, co jsem si stanovila cíle výzkumu a výzkumné otázky, jsem viděla jako nejvhodnější metodu sběru dat hloubkový rozhovor. Hloubkový rozhovor Švaříček (2007) rozlišuje na polostrukturovaný rozhovor a nestrukturovaný rozhovor. Protože mým cílem bylo odpovědět si na výzkumné otázky, které jsou úzce vymezeny a protože jsem chtěla předcházet odbočení od tématu, které se s mladými lidmi mohly často stávat, zvolila jsem jistější metodu polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami.

Vytvořila jsem si určité schéma základních témat. Schéma vychází z hlavních výzkumných otázek a specifikuje okruhy otázek, na které se budu respondentů ptát. Vzniklou osnovou otázek neboli jádrem rozhovoru, jsem si stanovila otázky, které bych měla probrat. Tuto osnovu otázek jsem doplnila konkrétnějšími otázkami a v průběhu rozhovoru jsem byla připravena klást další doplňující otázky.

Při přípravě otázek jsem se snažila dbát na to, abych nepokládala sugestivní otázky, kterými bych respondenta mohla navádět, jak má odpovídat.

Pořadí otázek v tomto případě je možno libovolně měnit a přizpůsobovat interpretovaným odpovědím, psychickému i fyzickému stavu respondenta.

Informace jsem tedy sbírala pomocí rozhovorů, ale také pomocí analýzy dokumentů. Pracovníci mi umožnili nahlédnout do soukromých spisů, všech mých respondentů. Z těchto dokumentů jsem použila pouze informace potřebné pro stručnou deskripci respondentů.

4.2.2 Technika výběru respondentů

Pro výběr respondentů jsem použila metod nepravděpodobnostních. Jak zmiňuje Miovský (2006, s. 130) v praxi je zcela běžné, že se tyto nepravděpodobnostní metody často prolínají a doplňují. I v mém případě jsem volila metody dvě, při výběru respondentů. Zvolila jsem „metodu záměrného výběru“ kombinovanou s „metodou výběru souboru samovýběrem“.

Pro moji práci bylo důležité, aby dotazovaní klienti již měli s výtvarnou tvorbou v dílnách, co možná nejdelší zkušenost (podmínkou bylo, minimálně 10 návštěv). Proto jsem tuto skutečnost zjistila s pomocí vedoucího, a tím se vykryštovala skupinka klientů, kteří byli v ústavu nejdelší dobu. Těmto klientům, jsem navrhla možnost provádět se mnou rozhovor, pro mou bakalářskou práci. Nejednalo se o pouhý souhlas s účastí výzkumu, který je etickou podmínkou pro jakýkoli výzkum, ale o jejich zájem účastnit se na mém výzkumu.

Troufám si tvrdit, že problematika označená jako „chudý výběrový vzorek“, byla vyloučena, nýbrž informace, které mi poskytli respondenti, byly pestré a vzájemně velmi odlišné.

Poslední rozhovor jsem provedla s vedoucím atelieru, pro vyhodnocení jedné z hlavních výzkumných otázek.

4.2.3 Technika analyzování dat

Prvním krokem zpracovávání kvalitativně získaných dat, je použití metody otevřeného kódování. „Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s.210).

Všechny rozhovory jsem doslovně přepsala a při jejich pročítání jsem přidělovala kódy každé myšlence, informaci, která se vztahovala k tématu výzkumu.

Protože jsem jako první volila pro zpracování kódovaného materiálu metodu „**tematického kódování**“, které mi díky objevování velmi rozličných odpovědí, přišlo nejvhodnější pro ukázání tohoto jevu, prováděla jsem třídění do nadřazených kategorií v rámci jednotlivých případů. „Poté se procházejí vyvinuté kategorie a hledají se linky mezi jednotlivými případy.“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s.230). Sledovala jsem, zda se u respondentů objevují stejné kategorie, které bych mohla sloučit do nadkategorie. Díky tomuto postupu, jsem vytvořila přehlednou tabulku, kde jsou přehledně zaznamenány kategorie s nejvíce odlišnými odpověďmi.

Protože mou hlavní výzkumnou otázkou bylo zjistit, jak působí na respondenty aplikování činnosti, jde o širokou paletu zjištěných informací. Zpracovala jsem tyto informace technikou „**vyložení karet**“. Kódovaný materiál, jsem nekategorizovala v rámci jednotlivých případů jako u „tematického kódování“, ale v kontextu celku. Zjištěné kategorie, jsem řadila do nadskupin, díky tomu jak se sebou souvisely. Poté jsem převyprávěla tento zpracovaný text, doplněný citacemi respondentů a kategorie uváděla jako názvy jednotlivých kapitol. Některé kategorie, které nesouvisely s tématem jsem nepoužila, jak mi dovoľovala odborná literatura.

Rozhovor, který jsem provedla s vedoucím dílen, jsem taktéž kódovala a kategorizovala a dále s ním pracovala, při porovnávání zjištěných informací od respondentů.

4.2.4 Etická pravidla výzkumu

Svoji bakalářskou práci jsem začala psát, až po zkonzultování s vedoucím výtvarných dílen, možnost provádět výzkum v Diagnostickém ústavu. Vedoucí dílen v DÚM byl velmi ochotný a nadchl se pro téma této práce. Proto spolupráce byla velmi otevřená a všichni pracovníci, kterých se průzkum nějakým způsobem dotkl, souhlasili.

Dalším pravidlem, kterým jsem se pečlivě řídila, bylo seznámení respondenta s důvodem, proč s ním chci provést rozhovor. Vysvětlila jsem svou roli studenta, který získává informace pro závěrečnou práci. Dále jsem ujistila každého respondenta s anonymitou rozhovoru. Každý z klientů si zvolil přezdívku, pod kterou chtěl vystupovat. Pokud se vyskytli v rozhovoru osobní údaje, jména, místa a další informace, které by mohli ohrozit respondenta, tak jsem je v textu změnila, či vynechala.

Dalším bodem, byl souhlas s nahráváním. Všechny respondenty jsem požádala o souhlas s nahráváním. Vysvětlila jsem jim, že jde o zaznamenání přesných odpovědí do závěrečné práce, že budou sloužit pouze pro mě a to pro přepis do písemné podoby, po nezbytně nutnou dobu a poté nahrávky budou smazány. Všichni respondenti souhlasili téměř okamžitě. Pouze jeden respondent, si nechal čas na rozmyšlenou, nakonec se rozhodl kladně.

4.3 Místo výzkumu

Výzkum jsem prováděla v Diagnostickém ústavu pro mládež v Brně. Každý den zde probíhá výtvarná činnost s prvky arteterapie. Výtvarná činnost probíhala v malém domku, v sousedství ústavu. Navštěvovala jsem dílny v dopoledních hodinách, společně s mladými lidmi a účastnila se práce s nimi. Celkově jsem zařízení navštívila šestkrát a to vždy v dopoledním programu od 8:00 – 13:00 hod odpoledne, v rozmezí dvou měsíců. Rozhovor s vedoucím dílen, jsem provedla až po skončení dopoledního programu, abychom nebyli rušeni. Samotný rozhovor probíhal ve vedlejší místnosti bez dalších osob. Klidné prostředí také napomáhalo bezproblémovému nahrávání dat. Jeden rozhovor se konal na přání klienta na lavičce před dílnami.

4.4 Operacionalizace

Abych mohla provést výzkum ke své bakalářské práci a odpovědět na všechny výzkumné otázky, potřebovala jsem si v rámci hledání odpovědí, vytvořit obsahovou strukturu rozhovoru. Otázky potřebné ke zjištění informací relevantních pro výzkum, bylo potřeba zpracovat do osnovy, kterou bych se držela, při zjišťování nezbytných informací.

Nejprve jsem si vytvořila šest tematických okruhů, které vycházeli z teorie, a které jsem vytyčila na základě podrobného rozebrání výzkumných otázek. Ke každému okruhu jsem si tvořila detailnější poznámky, z kterých jsem vyvodila specifické výzkumné otázky. Tyto otázky sloužili jako základ pro vytváření tazatelských otázek. Při tvoření tazatelských otázek jsem se snažila, používat slovník, který je blízký klientele v diagnostickém ústavu. Po prvním rozhovoru, jsem přehodnotila otázky, upravila uzavřené otázky a pozměnila slovník.

Na počátku jsem použila úvodní otázky, dále otázky, které napomáhaly důvěře a přátelské atmosféře. Osnovu otázek, kterou jsem měla vytvořenou, jsem v průběhu rozhovoru

měnila, díky odpovědím respondenta. Používala jsem také doplňující, navazující otázky a na závěr rozhovoru – otázky ukončující.

Jako první mne zajímaly informace ohledně první návštěvy, očekávání, prvních dojmů, změny v prožívání dílen v průběhu návštěv.

Druhý tematický okruh otázek jsem zvolila sebevyjadřování. Kde jsem pokládala otázky ohledně sebevyjádření pomocí kresby, tvorby.

Třetí okruh otázek jsem se zaměřila na práci ve skupině. Pokládala jsem otázky, kterými jsem chtěla objasnit, jak vnímají spolupráci s ostatními, jakou mají důvěru v ostatní, jak se jim daří ve skupině, zda se tolerují.

Ve čtvrtém okruhu otázek jsem se ptala na reflexi kreslení, tvorby.

Pátý okruh otázek se zabýval reflexi celkovou, přínos nových dovedností.

Šestáým okruhem jsem zjišťovala kontakt s vedoucím skupiny, jeho pomoc respondentům, důvěru v něj.

Obsah rozhovoru příkládám jako samostatnou přílohu č. 1.

5 ANALYTICKÁ ČÁST

5.1 Průběh výzkumu

Jak jsem již zmínila výše, pracovníci i vedoucí dílen byli velmi ochotní a otevření prováděnému výzkumu. Nabídli mi, abych se účastnila celého sezení v dopoledních hodinách a po skončení provedla potřebný rozhovor.

Velmi ráda jsem souhlasila i přes komplikaci s mým zaměstnáním, nýbrž jsem si uvědomovala, že díky strávenému společnému času, mohou být respondenti více otevření a mohou ke mně přistupovat s větší důvěrou.

Před samotným výzkumem, jsem provedla pilotáž. Provedla jsem jeden rozhovor zkušební, díky kterému jsem zjistila nevhodnost některých otázek, uvědomění si uzavřených otázek a nevhodného slovníku. Nevhodné pojmenování vedoucího dílen jsem nahradila přímo jeho jménem a slovník připodobnila klientům.

Klienti byli většinou po mém dotázání ochotní provést rozhovor. Vedoucí dílen věděl o mém požadavku, provádět rozhovory s klienty, kteří mají delší zkušenost (minimálně deset návštěv) s výtvarnou činností, proto mi pomáhal vybrat pouze klienty, kteří byli v zařízení delší dobu.

Celkem jsem uskutečnila 6 rozhovorů. Jedná se o pět provedených rozhovorů s klienty a jeden s vedoucím dílen. Průměrně navštěvuje zařízení dvacet mladých lidí, proto se domnívám, že počet provedených rozhovorů je uspokojivý.

V jednom z pěti případů jsem prováděla rozhovor na žádost respondenta mimo klidnou místnost ve výtvarných dílnách. Měl zájem odpovídat na lavičce před dílnami. To ovšem nebylo úplně nejoptimálnější místo pro nahrávání rozhovoru, díky ruchu ulice, ale nakonec vše proběhlo bez problémů.

5.2 Deskripce respondentů

Informace o respondentech jsem získala částečně od nich samotných, doplňující informace jsem získala ze spisů pracovníků ústavu. Jména všech respondentů jsem nahradila přezdívkami, které si zvolili samotní klienti.

1. Respondentka - Lady Jane/LJ (17 let)

Bydlí pouze s matkou a mladším sourozencem. Navštěvovala Střední hotelovou školu, nebavilo jí to. Sama se dostavila na OSPOD a nahlásila svou matku, že ji nepřiměřeně trestá. Zmínila se mi, že jí matka zakazovala kamarády, měla s ní velké roztržky. Dá se říct, že by chtěla s ní mít dobré vztahy, ale má v sobě negativní vzpomínky a emoce vůči ní. Až bude propuštěna z Ústavu, bude bydlet u přítele, matka souhlasila.

2. Respondent – Kápo (17 let)

Žije s matkou, rodinu navštěvuje sociální pracovnice a respondent dochází do OSPOD. Kápo navštěvuje velmi nepravidelně 1. ročník SOŠ – obor elektrotechnik. Je zručný a užívá pouze cigarety.

Je na něj podána obžaloba od PČR. Má za sebou vloupání do objektů, vloupání, do 8 motorových vozidel, na kterém se podílel se svým mladším sourozencem. Poškození cizích věcí, řízení motorových vozidel bez ŘP, krádeže.

3. Respondent -Tony (16 let)

Žije s matkou. Tony má ukončený 1. ročník na SOU – zednické práce. Přestal navštěvovat tuto školu, protože ho nebavila. Nyní je na úřadě práce. Matka doplňuje, že práci nehledá.

Má výchovné problémy, experimentuje s marihuanou a pervitinem, prodává, toulá se, nechodí domů, když se vrátí, je agresivní, opilý.

4. Respondent – Majk (16 let)

Respondent žije pouze s matkou. V ústavu je již po páté. Nyní je v ústavu na matčino doporučení. Syn matku nerespektuje, bere jí peníze, toulá se, je agresivní, vrací se v opilém stavu, experimentuje s marihuanou. Letos byl vyloučen ze SOU. Učitelé upozorňují na agresi.

V domácím prostředí nemá patřičné zázemí, matka je podruhé rozvedená, její přítel je na syna agresivní, pije často alkohol.

Je veden v zařízení OSPOD, SVP Help me.

5. Respondentka - Digi (16 let)

Žije s oběma rodiči, má o hodně starší sourozence. Nemá dokončený 9. Ročník základní školy. Je vedena v OSPOD, byl jí nařízen pobyt v SVP v Kroměříži, kde nevydržela a utekla. Z DÚM již podruhé utekla a rodiče ji opět dovezli zpět. Nařízena Ústavní výchova.

Digi má problémy s drogami. Experimentovala skoro se všemi druhy. Má přítele, který ji fyzicky ubližuje a konzumuje také návykové látky. Dle jejích slov, ví co má dělat, když bude chtít přestat, ale sama zatím nechce a když nechce, tak jí nikdo stejně nepomůže. Dále sděluje, že rodiče už neví co s ní, že to nejde po dobrém ani po zlém, tak ji dovezli sem. Digi byla při rozhovoru pod vlivem návykové látky, ale i přes to se nám dařilo udržovat konverzaci a neodbíhat od tématu.

5.3 Analýza výzkumu

5.3.1 Analýza dat pomocí metody „tematického kódování“

Díky tematickému kódování vznikla přehledná tabulka kategorií, které vyšly z vyhodnocování kódovaných odpovědí, jako nejvíce rozdílné, co se týče různorodosti odpovědí respondentů. Proto jsem tyto kategorie zobrazila v tabulce, kde je jasně vidět, že i když není tato aktivita pro respondenta zajímavá, něčím respondenta obohatila. Pro Digi byly tyto dílny nejoblíbenější aktivitou, avšak z jejich odpovědí jsem nezaznamenala, že by si byla vědoma nějakého přínosu. Tato informace ovšem nemusí být relevantní. Cítila se v dílnách dobře, měla velmi v oblibě vedoucího dílen, proto si troufám tvrdit, že tyto dílny pro ni sloužily jako relaxace, uvolnění. Další informace zmíním níže ve vyhodnocování pomocí „vyložení karet“. Kápo mi od začátku rozhovoru dával najevo, že výtvarné dílny ho nebaví. I přes to, zmínil jednu dovednost, kterou se tady naučil a průběžně učí, a to grafity. Pro Tonyho tato aktivita, taky nebyla nejpříjemnější, avšak díky vedoucímu, se naučil být otevřený, což mu určitě napomáhalo v jeho sebevědomí a při soužití ve skupině.

Celkově bych chtěla poukázat na rozdílnost odpovědí každého z respondentů. Pocity při kreslení se vyskytují od velmi příjemných, přes neutrální po nepříjemné. Důvěru ve skupinu má pouze Majk, pro kterého je velmi důležitá, naopak Tony se vyjádřil negativně,

stejně tak Digi, která celkově ostatní nevnímá jako důležitý článek ústavu a Kápo se k tomuto tématu nijak nevyjádřil.

Pro LJ jsou dílny velmi prospěšné. Velmi ráda do dílen chodí, vnímá co jí dílny přinášejí a prohlubuje se její pochopení pro ostatní. Majk je zde také velmi rád, ostatní kamarády respektuje, poznává a dává velký důraz na důvěru a upřímnost ve skupině.

Tabulka 1 Výsledky tematického kódování

	Lady Jane/LJ	Kápo	Majk	Tony	Digi
Oblíbenost dílen	Nejoblíbenější	Není zde rád	Nejraději je zde	Upřednostňuje jinou aktivitu	Nejlépe strávený čas
Důvěra ve skupinu	Ne vždy	X	Ano, velký důraz	Nemá, velmi krátká doba pro důvěru, pouze ve vedoucího	Nemá důvěru
Podpora od skupiny	Ne ode všech, ale zmiňuje její důležitost	X	Ano, oboustranná	Ani ne	Nemá sílu pro dávání, cítí možná od vedoucího
Pocity při kreslení	Příjemné, volnost, uklidnění	Nepříjemné, nerad kreslí	Příjemné	Neutrální	Radostné, relaxace
Přínos nových dovedností	Odhodlání řešit problémy a kreslení	Zlepšení v kreslení grafity	Dovednost práce s keramikou	Otevřenost	X
Sebevýjádření díky tvorbě	Emoce, nálada, uvolnění	Záliby	Nálada	X	Nálada
Přístup k ostatním (vztahy)	Tolerance, pochopení	X	Prohlubuje se, velmi dobrý	Nezajímá se	Každý sám za sebe, pozitivní vztah s vedoucím

5.3.2 Analýza dat pomocí metody „vyložení karet“

V této části bych chtěla prezentovat kategorie a nad-kategorie, které vyplynuly z analyzovaných rozhovorů. Jedná se o tyto:

:: Vztahy s ostatními, skupina ::

- Práce ve skupině – Podpora a důvěra ve skupině – Užitečnost skupiny – Vztahy ve skupině/zájem o ostatní – Práce na jednom díle.

:: Nové techniky ::**:: Oblíbenost výtvarných dílen ::****:: Řešení, vnímání svých problémů ::****:: Sebevyjádření ::**

- Sebevyjádření v tvorbě – Možnost s tvorbou poznat něco o ostatních

:: První návštěva + změny v průběhu dílen ::**:: Pocity při tvorbě ::**

- Nepříjemné pocity – Příjemné pocity – Svoboda

:: Vztah k vedoucímu ::**:: Poznání sama sebe ::**

- Objevení v sobě nových věcí

:: Pozitivní dopad ::

- Sebevědomí, sebedůvěra – Komunikace – Ventilace, uvolnění

:: Pravidla, řád ::**:: Nové dovednosti ::*****Vztahy s ostatními, skupina***○ Práce ve skupině

Respondenti se všeobecně rádi vyskytují mezi ostatními lidmi. Kápo mluví o přirozeném, normálním stavu ve skupině. „*Nevím, normální. Jsem zvyklý, nedělá mi to problém.*“ Pro Tonyho je důležitý a příjemný kontakt s lidmi ve skupině, do dílen chodí velmi rád, hlavně kvůli lidem. Aktivita kreslení, ho již tak nenaplnuje. „*Jo to jo, jako tady mě to baví, ale to kreslení ne. Pokecám s panem Vedoucím a děčkama, a tak.*“

○ Podpora a důvěra ve skupině

Podporu od skupiny zmiňují dva z pěti respondentů. LJ ví, že je důležitá, ale necítí ji ode všech. „*Spiš jak od koho.*“ Sama se však snaží být nápomocná, v řešení problémů kamarádů, snaží se porozumět a poradit. Ví, že jsou tam lidé se stejnými problémy, a cítí potřebu se s nimi sžít. „... *můžeme si o tom povídat, když jsme to zažili, pomoc si....*“ Majk zmiňuje, že podporu tady v dílnách od lidí cítí, a snaží se ji i dávat. „...*já, se do toho dostanu (do jejich problémů) a pak se jim snažím nějak pomoci, když mají problémy...*“ Na otázku zda cítí podporu od ostatních v dílnách, odpověděl „...*Podporu? Například Lad'a, Pepík, jsme tu všichni na jedné lodi...*“

Ostatní respondenti, podporu velmi nevnímají, Digi zmiňuje nedostatek sil na podporu ostatních. Sdětila, že každý má svých problémů, dost na to, aby se snažila někomu pomoci. „*Já myslím, že tady má každé své problémy dost a myslím, že zabývat se ještě cizíma problémama..ne.e....*“

○ Vztahy ve skupině/zájem o ostatní

Vztahům ve skupině přikládal každý, jiný důraz. Všeobecně by se dalo říct, že si jsou všichni vědomi toho, že se musí respektovat. K tomu napomáhá řád, který tady mají daný. LJ mi sdělila, že ví, že tady má každý jiný názor, ale že je potřebné je pochopit. Zajímají ji názory ostatních, které se projeví v namalovaném obrázku. Pro Majka, jsou vztahy a upřímnost jedna z nejdůležitějších věcí, „...*No víš já mám rád upřímnost a když toho člověka poznám, tak se hrozně rychle otevřu a prostě řeknu mu, jak se chovám a co dělám...*“, vnímá, že v dílnách se pracuje v menší skupině a to napomáhá se lépe poznat. „... *v těch dílnách je nás často fakt málo, třeba i 3 lidi, to pak kecáme o našich věcech hodně...*“. Naopak Digi, sice ví, že je tolerance velmi důležitá, protože by se to tady dalo špatně přežít, ale říká, že každý je tady sám za sebe a nemá potřebu prohlubovat vztahy s ostatními.

○ Užitečnost skupiny

Dle odpovědí respondentů jsem vyhodnotila kategorii, která reflektuje, čím je skupinová práce pro respondenty užitečná. LJ si díky skupině uvědomuje důležitost tolerance. Díky tomu, že se ve skupině setkává s mnoha dalšími lidmi, kteří mají taky problémy, začíná chápat opravdový význam tohoto slova. „*Tolerantní*

jsem byla i dříve, ale tady jsem to si uvědomila, že je to důležité. Když je nás tu tolik a jsme každý úplně jiný.“ Sám Tony nezmiňuje žádné pozitivum, které by mu skupina dávala. Při komunikaci se však vyjádřil, že je tam rád, cítí se dobře, může dělat různé věci.

○ Práce na jednom díle

Objevovaly se odpovědi hlavně ve smyslu neoblíbenosti práce na jednom společném díle. Respondenti se neradi domlouvají a ustupují ze svých plánů a vizí. LJ naopak nemá vůbec zájem se s ostatními podílet na díle. Radši se stáhne a nechá ostatní, aby se zapojili. Cítí, že má jiné problémy než ostatní, proto i kresbu vnímá jinak. *„...tak nechám kreslit je. Ráda se stáhnu, ať jsou spolu.“* Digi zase ze zkušenosti ví, když se chtěla angažovat a navrhnout myšlenku, ostatní neměli zájem. *„Nechávám to na nich. Kdybych se začala angažovat, tak bych chtěla, aby to vypadalo takhle a takhle, oni nechtějí. Tak radši nic.“*

Nové dovednosti

Respondenti mluvili o nových dovednostech, které si poprvé zde vyzkoušeli, prožili. Ne všichni zmínili, že zde dělali něco nového, co je obohatilo. Většinou mluvili o nových technikách. LJ mluvila taky o tom, že dříve vůbec nekreslila a teď to dělá velmi ráda, baví jí to.

Majk mluvil o tom, že ho velmi zaujala práce s keramikou, a modelování ruky ze sádry.

LJ nikdy nekreslila, neměla to ráda, takže už to, že nyní je to pro ni novou zálibou, je pozitivní pokrok. Také zmiňuje novou zkušenost s grafologií. *„Naučila jsem se, že se kreslením můžu uklidnit, pak mě bavilo to psaní. Pan Vedoucí, chtěl něco ode mě napsat a pak mi z toho něco říkal.“*

Kápo se naučil kreslit nové grafity, které jsou pro něj důležité a rád by sprejoval.

Digi: *„nemusí dělat jiné aktivity, ráda si kreslí“*

Pro Tonyho už to, že teď občas něco nakreslí, je také pro něj nová dovednost, protože, dříve nekreslil vůbec.

Oblíbenost výtvarných dílen

Jendou z mých otázek byla i oblíbenost výtvarných dílen s prvky arteterapie v porovnání s jinými povinnými aktivitami, které v dopoledním programu navštěvují. Tři z pěti respondenti tráví čas nejraději tady. LJ a Tony zmiňují, že by tady byly mnohem častěji než teď. Tony však také odpověděl, že tráví čas nejraději v jiné aktivitě. Takže pravděpodobně jde také o oblíbenou činnost, preferovanou před ostatními. „A kolikrát týdně by si sem chtěl chodit? „*Každý den*“. Kde trávíš čas nejraději povinné aktivity? „*U Adélky*.“ (jiná vedoucí). LJ vyzdvihuje, že je v dílnách klid a nekřičí se tam, je tam pohoda. „*Já bych si nejradši sedla do atelieru a byla tam.*“; „*Je to tam takový klidnější, než jinde prostě, jinde jsou třeba 4 druhy hudby, různě se dohadují.*“ Kápo také upřednostňuje jinou aktivitu. Díky kreslení, které dle jeho slov neumí a nebaví ho. „*...No spíš u počítačů než tady...*“. Majk i Digi tráví čas určitě nejraději tady, Majk také zmiňuje klid a pohodu v dílnách. „*...že je tady pohoda, pokud neregpe pan Vedoucí, takže takový klid většinou.*“

Řešení, vnímání svých problémů

Tři respondenti při výtvarné tvorbě zdůrazňují klid, který jim napomáhá uvědomit si své problémy. LJ výtvarné dílny využívá hodně k přemýšlení o svých problémech a o tom, co se stalo. Také zmiňuje, že jí hodně pomohl Vedoucí, aby si uvědomila souvislosti. „*...při kreslení přemýšlím o tom, co se stalo a co bude...*“; „*...Utríbila jsem si tam vždycky myšlenky...*“; „*...Vzpomínám, že většinu věcí jsem dusila v sobě, a měla jsem návaly vzteku, a když jsem začala chodit sem, zklidnila jsem se, začala jsem ty problémy řešit...*“ Pro Digi je někdy tento čas přínosný tím, že se zamýšlí, co bude dál, co opravdu chce. „*...V tom, že bych se měla fakt někdy zamyslet nad tím, co chci dělat. Co opravdu chci...*“. Kápo nevnímá tuto činnost, jako užitečnou k přemýšlení o jakýchkoli problémech. Když má kreslit, tak kreslí a přemýšlí nad tím kreslením. „*... prostě kreslím a myslím na to kreslení...*“ Tony občas dokáže přemýšlet u kreslení o své situaci. Dle jeho slov nepřemýšlí sám o sobě, ale spíš o situacích a proč se staly. „*...Ne sám sebe, prostě co bylo, proč to tak bylo, co bylo špatně...*“

Sebevyjádření

- Sebevyjádření v tvorbě

Z rozhovorů s některými respondenty vyplynulo, že pomocí kresby dávají najevo svou náladu. Tony nemyslí, že pomocí kresby může něco ztvárnit. Kápo zase zmiňuje, že lze něco vyjádřit a mluví pouze o zálibách, ale ne náladách. „*No tož, já nevím podle toho, co nakreslíš, třeba že mám rád auta.*“ Majk zcela jednoznačně kreslí do svých obrázků, to jak se cítí a jakou má náladu. „*No tak pomáhá mi to rozhodně, jako přesně se vyjádřit. Když jsem třeba naštvanej, tak prostě si nakreslím obrázek, kde je vidět ta nenávisť. Když jsem zamilovanej, tak jsou tam srdíčka v těch hezčích barvách, když jsem vysmátej a mám dobrou náladu, tak prostě si udělám nějakou veselou obrázek.*“ LJ uvádí, že ve svých obrázcích se také odráží její nálada. „*Myslím, že hodně se dá vyčíst...vyjádření barev něco znamená...jaká jsi, jakou máš náladu.*“ ; „*Když mám blbou náladu, tak kreslím tmavě, černě a zase když je to zrovna v pohodě, tak je to veselá a světlá a barevná.*“ ; „*Tužkou, občas ten obrázek i přeškrtnu. To mám hodně blbou náladu.*“ Digi kreslí hlavně, když má dobrou náladu, ale zda ji reflektuje nálada do obrázku, nedokázala říct.

o Možnost z obrázků poznat něco o ostatních

Tři respondenti uváděli, že z obrázků poznají náladu ostatních. Majk zmínil, že to pozná jen tehdy, když kreslí podle sebe a ne, když mají něco zadané. LJ: *Dokážeš vyčíst z těch obrázků něco o ostatních, a řekneš jim to?*

„*No, když je znám delší dobu tak jo Myslím, že hodně se dá vyčíst...vyjádření barev něco znamená...jaká jsi, jakou máš náladu.*“

Majk: „*No, bud poznám jeho náladu nebo co si myslí. Já ty lidi tady poznám jenom tak, když kreslí podle sebe, bez žádného příkazu nebo návrhu, pak se podívám na ten jejich obrázek a skrz ten obrázek vidím toho člověka.*“ „*Někdy mě tak zaujmou, že se jich chci zeptat, proč to nakreslili, nebo co to znamená.*“

Tony si moc nepamatuje, co ostatní kreslí, nepřikládá tomu důležitost.

Digi: „*Už kreslím hodně dlouho, nevidím nějakou hlubší pointu.*“ Myslíš, že jde poznat z obrázku něco o těch ostatních? „*Jojo určitě, do hlavy nikomu nevidíš, ale něco určitě.*“

Průběh dílen

o První návštěva + změny v průběhu dílen

Někteří respondenti velice jasně vzpomněli na své první dojmy z ateliéru. U jedné respondentky byl velice jasný pokrok od první návštěvy. *„Poprvní se mi tam moc nelíbilo, protože tam na mě bylo moc barevno. Strašně moc obrázků, tak se mi to nelíbilo.“* Dále zmiňuje, že jakmile se s panem Vedoucím pochopili, začala respektovat jeho povahu, velmi se to zlepšilo. *„A začalo se mi tam líbit hodně, pak jsme si na sebe zvykli, pochopili jsme se, a teď mě trochu mrzí, že nemám tolik času, abych tam mohla chodit častěji.“*

Dva respondenti Majk a Tony uvádí, že čekali známkové či jiné hodnocení. Majk: *„Já jsem to jako vnímal tak, že prostě to bude stejné jako ve školce. Že něco dostaneme za úkol nakreslit a budeme to dělat.“* Tony *„Tož vůbec jsem nevěděl, myslel jsem, že mi tady bude říkat někdo to je špatně, to je dobře.“* Oba kluci pochopili v průběhu, že nejde o hodnocení výtvoru, ale o zážitek. Digi si vůbec nevzpomněla, jaká byla její první návštěva. *„Jee tak to už nevím, vůbec.“*

Pocity při tvorbě

○ Nepříjemné pocity

Tři respondenti zmínili nějaké negativní pocity z dílen. Jednalo se o zadané téma práce, které Lady Jane, nechtěla plnit. Nerada dělá to, co jí někdo řekne, protože jí nenapadne co zrovna teď kreslit. Vnímá nesplnění úkolu za svou chybu. *„Protože, když mám něco zadané a musím to kreslit, tak v tu chvíli mi to nejde. Protože vím, že musím...a když to neudělám, tak to bude špatně.“*

Kápo se necítí při kreslení dobře, protože si myslí, že neumí kreslit. *„...ale já když něco nakreslím, pak to podělám. Já tady nejsem moc rád.“* Tony také má koncept a špatné vzpomínky na školu, kde ho hodnotili za kreslení. *„Vždycky jsem měl z výtvarky blbou známku.“*

○ Pozitivní pocity

Respondenti se vyjadřovali v průběhu rozhovoru několikrát k příjemným pocitům při kreslení. Majk mnohokrát mluvil o tom, že ho kreslení baví, také jiné formy práce, že je rád v dílnách a má velkou radost z vystavených obrázků na chodbách. *„...mě to kreslení strašně baví...“*, *„Občas děláme s hlinou – to je super.“* LJ popisovala velkou změnu od prvních návštěv. Nyní tráví v dílnách čas velmi ráda *„... začalo se mi tam líbit hodně.“*, *„Někdy je to sranda.“*, *„Tak aspoň dvě, tři*

hodiny, v klidu, nikdo tě neruší.“ Digi si kreslí moc ráda i sama pro sebe i na pokoji. *„Jooo já si ráda kreslím, baví mě to...s radostí.“*

o Svoboda

V rozhovorech jsem také zaznamenala volnost, kterou cítí přikreslení, svobodu svého projevu. Nikdo je neomezuje. LJ *„Vím, že na tom papíru můžu mít všechno možný a že mě nikdo nebude omezovat.“*, *„...Že nemám žádné hranice, co na to obrázku můžu nebo nemůžu mít-volnost...“* Majk se cítí při tvoření dobře a sám sebou. *„...No...asi jsem sám sebou...“*

Vztah k vedoucímu

Pro respondenty je všeobecně velmi důležitá postava vedoucího. Cítí, že s nimi jedná na rovinu a většina k němu má důvěru. LJ *„... on říká často svoje názory. Je upřímný.“* Vnímají, že jim v mnoha situacích pomohl a mají velmi v oblibě jeho povídání o obrázcích. *„... říká, že problémy odkládám, tak se je snažím řešit, když se objeví. Povzbudí mě.“*, *„Kolikrát ho prostě mám tak ráda, a kolikrát mě fakt vytočil.“* *„...ale umí říct svůj názor, dokáže i tomu největšímu rejpalovi říct něco tak, že se nad tím zamyslí. Umí vysvětlit hodně věcí, hlavně nás připravuje na to, co nás bude dennodenně potkávat. Ale ne všichni si to uvědomí.“*

Kápo: *„Dědek, je strašně vlezlej. Pořád chce něco vědět a tak.“* *„Ale jo, docela ho беру.“*

Majk: *„Občas ho беру občas ne. On je strašně ukecanej. Ale jako mám ho rád, je s ním sranda. Respektuju ho.“*, *„Já si myslím, že nás má hodně rád.“*

Tony: *„Ale je v pohodě. Já ho беру, je dobrý.“* *„Nebyl jsem zvyklý, nikdo se mi nevěnoval.“* *„My si rozumíme, on mi říká víc věci než ostatním. I já jemu. Ale zas kdyby tady nebyl, tak bych to přežil.“*

Digi: *„Já mam pana Vedoucího ráda, takže v pohodě...“*, *„...no já ho ráda poslouchám, říká zajímavé věci.“*, *„Zajímá mě, co mi řekne.“*

Poznání sama sebe

Někteří respondenti se zmínili, že jim návštěvy dílen něco přinesly. V něčem jim pomohly, a díky tomu respondenti přišli na nové věci.

Digi: *„Uvědomuji si někdy věci, které jsem nevěděla.“*

Majk: *„A říká nám, co v nich vidí on. A jací si myslí, že jsme. Někdy se trefí a někdy teda vůbec.“* *„Jako někdy to spolu rozebíráme, tak to je někdy dobrý.“*

LJ: *„Jednu dobu jsem kreslila často pavučiny. Tak jsem se pak ptala pana Vedoucího a on říkal, že si to mam převést na sebe. Že se pořád motám v jednom kruhu.“* Jak jsi s tím naložila, s tím co ti řekl? *„No přemýšlela jsem nad tím, co znamená ten jeden kruh a jak z něj ven.“* *„Podívat se na různé věci z jiných stran. I na mě se podívat trochu jinak, na to co dělám“*.

Pozitivní dopad

○ Sebevědomí, Sebedůvěra

Z některých odpovědí jsem zaznamenala, radost z ocenění, dodání sebedůvěry a povzbuzení. Digi: *„Taky mám radost, když mi řeknou, že je to pěkné.“*

Kápo zmínil spíše opak, nevěří si v kreslení, proto ho tato aktivita ani nenaplnuje.

Proč ti to tady nevyhovuje? *„Nevím, prostě mě moc nebere kreslení. Prostě neumím moc kreslit.“*

Majk byl velmi rád, za vystavené obrázky, znamená to pro něj jakési ocenění. Ví, že něco dělá dobře. *„A vlastně v mini galerii mám vystavené obrázky. Mám radost, každý den, když jdu okolo.“*

Pro Tonyho jsou dílny něčím novým. Zmínil se, že nebyl zvyklý na ocenění a na pozornost od někoho. Proto jsem zařadila tuto odpověď sem, protože v něm vzbudila určitou sebedůvěru. *„Nebyl jsem zvyklý, nikdo se mi nevěnoval.“*

○ Komunikace

Komunikace, je jednou z hlavních aktivit, které skupina provozuje, proto je přirozené, že o ní respondenti často mluvili. Respondenty komunikace, někam posouvá, přicházejí na nové souvislosti, radí se o problémech, povídají si o výtvorech. Zásadou je, o všem mluvit slušně.

Tony zmiňuje povídání si s panem Vedoucím, a na druhou stranu také zmiňuje, že se klidně vyjádří o čemkoli, ale že ho to velmi nezajímá. *„Jak myslíš, že ti pomohl ten čas tady strávený? „Nevím, jestli pomohl. Jako mluvil jsem hodně s panem Vedoucím.“* *„Poslouchám ho, my si rozumíme, on mi říká víc věci než ostatním. I*

já jemu. „ Tak prostě, když se mě zeptají, tak jim řeknu. Myslím, že je mi to úplně jedno. “

Majk: „ ... jsme v dílnách i v hodně male skupině, třeba i 3 lidi, to pak kecáme o našich věcech hodně, ale nesmíme mluvit sprostě. “, „Někdy mě tak zaujmou (obrázky), že se jich chci zeptat, proč to nakreslili, nebo co to znamená. “

Pro LJ jsou dílny velmi přínosné, zajímá o názor ostatních, chtěla by sama něco změnit. „Bavíme se o tom, proč tam nakreslila to nebo co to může znamenat. Ale dokážou tím ukázat svůj názor. Pan Vedoucí, nám z toho obrázku občas něco vyčte o nás. “ „Jo občas mi řekne něco, co mě ani nenapadlo, že to tak je a pak zjistím, že jo. “ „I z toho písma dokáže nám říct, jací jsme. “

o Ventilace, uvolnění

Tři respondenti se zmínili o uklidnění jejich pocitů, nálady, když jsou v dílnách. O zbavení se tlaku, o uvolnění. Tvůrčí činnost je natolik zabaví, že dokážou zapomenout na své problémy. Majk: *„No jako, když mám zrovna blbou náladu, a mám dílny, tak když kreslím, tak se tady celkem uklidním. Zapomenu na to. “*

LJ: „Tož někdy když su našťvaná, tak se tady uklidním.. “ „Měla jsem problémy s mámou, tak jsem řekla třeba tady Adélce, že bych chtěla jít tam, se uklidnit... “

„Já myslím, že to tady pomáhá všem, se zklidnit. “ „No většinou se zklidním, jsem taková klidnější, je tam takový klid a pohoda. “ Vzpomínám, že většinu věcí jsem dusila v sobě, a měla jsem návaly vzteku, a když jsem začala chodit sem, zklidnila jsem se, začala jsem ty problémy řešit.

Tony: „prostě vypnu mozek“.

Pravidla, řád

Z rozhovoru vyplynulo, že si jsou všichni, až na Digi, vědomi řádu, který je v dílnách a také se snaží ho striktně dodržovat. Napomáhá dobrým vztahům ve skupině.

Majk by řád nijak neměnil. „Neměnil bych je asi. “

Digi: Máte tady nějaký řád? „Jo je, ale nevím jaký. “

LJ: *„Dodržovat, jo to se musí. Když začneme někoho pomlouvat, tak pan Vedoucí řekne „dost“ a musíme se o něm přestat bavit..“*

Zpětná vazba

Zpětná vazba je jednou z hlavních částí každé hodiny. Hlavně Digi a LJ si nechávají rády něco říct ke svým obrázkům. Přemýšlí o tom později. Majk zmiňuje, že má vystavené obrázky a zpětnou vazbou je pro něj fakt, že jsou vystavené pro ostatní. Tony nemá velký zájem o zpětnou vazbu, ale když mu Vedoucí něco řekne, tak poslouchá.

Majk: *„Mám radost, každý den, když jdu okolo.“* Digi: *„Vždycky si ho zavolám a on mi řekne, jak to na něj působí.“*

LJ: *„Jo to bylo na zamyšlení. Přemýšlela jsem o těch obrázkách.“*

Tony: *„Tak poslouchám, když mi něco říká.“*

5.4 Diskuze

V kapitole 5.3.2 *Analýza pomocí metody „vyložení karet“* jsem popsala významné nad-kategorie a kategorie, které úzce souvisí a jsou relevantní k mým výzkumným otázkám.

První nad-kategorie vymezená jako *Vztahy s ostatními, skupina* zahrnuje kategorie, které jsem vymezila příznačnými názvy. První z nich je Práce ve skupině. Protože průběh

dospívání velmi ovlivňují vrstevnické party, klienti se i zde v DÚM ve skupině dalších lidí, cítí přirozeně. Jsou rádi mezi ostatními a navzájem spolu komunikují. Kategorie Podpora a důvěra ve skupině popisuje skutečnost, že respondenti jsou opatrní v důvěře k lidem. Tomuto jevu napomáhá fakt, že v diagnostickém ústavu nejde o dlouhodobý pobyt a každý má za sebou více či méně problémové období, které se snaží řešit a zaměstnává ho natolik, že není připraven důvěřovat novým lidem. Ovšem pro některé, kteří již byli v podobném zařízení vícekrát, je tato situace přirozenější, tak i podpora a důvěra k ostatním, je poznat o to silnější. Této vymezené kategorii jsou velmi blízko kategorie následující Vztahy ve skupině/ zájem o ostatní a Užitečnost skupiny. Velmi mě překvapilo, že respondenti si jsou všichni vědomi toho, že vzájemná tolerance a respektování, je to nejdůležitější pro společné soužití. V dílnách dobrým vztahům napomáhá řád, který zde mají zaveden a všichni respondenti ho dodržují. Také jsem zaznamenala vliv vedoucího dílen, který přirozeně ve velké míře ovlivňuje a podporuje dění a chování respondentů ve skupině. Dílny respondentům pomohly k upevňování již nabytých dovedností a prohlubují jejich zájem o ostatní. Což jsem viděla jako velmi užitečný zjištěný fakt. Další kategorií jsem zaznamenala Práce na jednom díle. Respondenti sice tolerují názor ostatních, hůře se jim ale ustupuje ze svých přání a plánů, což jsem zjistila odpověďmi, na téma společné práce na jednom obrázku. Vidím, ale pozitivní, že se vedoucí čas od času, snaží mladé lidi do této práce zapojit, kvůli prohlubování komunikace a snaze domluvit se s ostatními.

Další kategorií jsem nazvala *Nové dovednosti*. Tuto kategorii velmi oceňuji, protože u některých respondentů velmi rozvíjí, mohou říct, nerizikové využití volného času. Dvěma respondentům výtvarná činnost velmi pomáhá a naplňuje je. Opět je zde vidět velký zájem u některých respondentů a některé, tato činnost velmi nebaví. Nové dovednosti jsem však zaznamenala u všech, kromě jedné respondentky.

Oblíbenost výtvarných dílen. Oblíbenost u respondentů navštěvovat výtvarné dílny je velká. Pouze Kápo navštěvuje raději jinou aktivitu. Tony taky zmiňuje, jinou aktivitu, v průběhu rozhovoru, ale vypovídá, že by v dílnách chtěl být častěji, klidně každý den. Z toho vyvozují, že se nejedná o neoblíbenost dílen, ale o preferování ještě zajímavější aktivity. Tomuto napomáhá jistě i fakt, že ve výtvarných dílnách mladí lidé zažívají větší volnost a je jim poskytnut velký prostor pro sebevyjádření.

Řešení/vnímání svých problémů. V dílnách se respondenti mohou při tvorbě pohroužit do vytváření díla a tím, jak zmiňovali, mají čas přemýšlet sami nad sebou, nad tím

v jaké jsou situace a pomáhá jim tato činnost utříbit si myšlenky. Předpokládám, že celý den mají respondenti nabitý program, tzv. pořád se něco děje a nemají velké soukromí a klid, pro přemýšlení, utříbení si myšlenek o tom, co dál. Jak někteří zmínili, dílny jim k tomuto mohou napomáhat.

Sebevyjádření. Tato nad-kategorie se dotkla dvou témat, vyjádření svého a ostatních. Sebevyjádření v tvorbě v kategorii respondenti ukazují, že se někteří dokážou prezentovat svým obrázkem. Dokážou svým obrázkem dát najevo své záliby, náladu, pomáhá jim kresba vyrovnat se svými emocemi, nepříjemnými náladami. Možnost z obrázků poznat něco o ostatních - ti, kteří jsou citlivější ke své tvorbě, mohou lépe pochopit díla a osobnost ostatních. Mohou se lépe sblížit a lépe vycházet. Do jaké míry tohoto využívají a uvědomují si, je individuální.

Průběh dílen. První návštěva + změny v průběhu dílen. Tyto dvě podkategorie jsem vyjádřila společně, navzájem se prolínaly. U respondentů jsem zjistila navyklou zkušenost, že při kresbě se hodnotí škálou známek. Pozitivní bych viděla, že někteří v průběhu pochopili, že jde o zážitek, o tvorbu a ne o hodnocení jejich díla. V tomto případě pak může být oceněn a pochválen každý. Někteří zmiňují pozitivní posun, v jejich prožívání dílen, také díky jejich vztahu s vedoucím, navázání důvěry. Tento fakt, jim také může upevňovat kontakt s dospělými a napomáhá jim důvěřovat.

Pocity při tvorbě. Kategorie obsahuje tři podkategorie. První z nich je Nepříjemné pocity. Opět se ukazují navyklé situace, které jim omezují volnost projevu. Dopředu se obávají toho, že se jim to nepovede a nedokážou si prožít tvorbu samotnou. Dále se objevují Pozitivní pocity. U některých respondentů se ukazují příjemné pocity z tvorby, rádi se učí novým věcem. V dílnách jsou často chváleni, dostává se jim pocitu důležitosti a ocenění, například při vystavování svých obrazů. Troufám si říct, že se podporuje jejich sebedůvěra, sebehodnocení, důvěra, pocit, že něco dokážou.

Svoboda. Zmiňují také volnost, kterou mají při kresbě. Ta jim dovoluje být sám sebou. Nepřetvařovat se a na nic si nehrát. Upevňuje jim jejich kvality.

Vztah k vedoucímu. Tato kapitola je hodně košatá, respondenti velmi mluvili o vztahu s vedoucím. Vedoucí v nich podporuje jejich vlastní osobnost, dodává jim sebedůvěru, dokáže je ocenit, protože se respondenti s těmito oceněními, nesetkávají, vedoucí si vytváří s nimi velmi vhodné prostředí pro další práci. Navzájem se snaží respektovat. Zmiňují také

jeho „ukecanou“ povahu, která je jim občas nepříjemná, ale i přes to ho dokážou ocenit a respektovat.

Poznání sama sebe. U některých respondentů jsem vyhodnotila, že působením v dílnách, povídáním si o tvorbě, o sobě, si někteří uvědomili skutečnosti, které jim pomohli, v lepším poznání sama sebe. Napomáhají v lepším vypořádání se, se svou situací.

Pozitivní dopad. Do této nad-kategorie patří 3 kategorie. První z nich je Sebevědomí, Sebedůvěra. Respondenti jsou rádi pozitivně oceněni, tak jako každý. Často to je pro ně nová situace. Tony vypověděl, že tady se mu někdo hodně věnuje, a na to není zvyklý. Tato práce je hlavně výsledkem vedoucího, který se snaží je podpořit a uvědomit si, že každý je jedinečný.

Komunikace. Kategorie ukazuje, že v dílnách jde hodně o to, že se mluví. Mluví se o problémech, mluví se o kresbě, mluví se barvách, nových výtvorech, o svých pocitech. Ukazuje respondentům, že vše se dá vyřešit a vyjasnit, když se o tom komunikuje. Osvojují si slušné výrazy, možnost dát najevo svůj názor, pocit, že je někdo poslouchá.

Ventilace, uvolnění. Dílny některým respondentům přinesly zklidnění. LJ vyhledává dílny, když cítí, že je rozrušen, aby se mohla v dílnách uklidnit a přijít na jiné myšlenky. Prostředí napomáhá pustit všechny problémy z hlavy a od všeho si na chvíli odpočinout.

Pravidla, řád. Všichni si jsou vědomi určitého řádu, který napomáhá svými body dobrým vztahům ve skupině. Digi si body řádu nepamatuje, ale vedoucí zasáhne kdykoli, pokud je řád porušován.

Zpětná vazba. Pro někoho je velmi užitečná a žádaná vazba, pomocí slov od vedoucího. Zanechává v respondentech jeho myšlenku, o které občas přemýšlí i později. Majk zmínil vystavení svých obrázků, kterého si velmi cení. Dodává mu sebevědomí. Tony o zpětnou vazbu nemá zájem, ale poslouchá.

Sekundárním cílem je odpovědět si na otázku HVO2: „***jak se naplňují individuální a sociální cíle dle Marian Liebmann, v těchto dílnách***“.

V tabulce 2 jsou vypsány individuální a sociální cíle, kterými je autorka Marian Liebmann. V této tabulce jsem reflektovala, dle zjištěných informací, jak se tyto cíle naplňují při práci s respondenty. Jedná se o cíle pro skupinovou arteterapii, proto mne zajímalo, jak se tyto cíle mohou naplňovat ve skupině, kde probíhá výtvarná činnost s prvky arteterapie.

Ohodnocení „určitě naplňuje“ jsem použila u cílů, které byly jednoznačně splněny dle odpovědí.

Ohodnocení „naplňuje“ jsem použila u cílů, které byly z odpovědí odpovězeny jako naplněné u většiny respondentů.

Ohodnocení „ne vždy“, jsem použila, když tyto cíle byly naplněny u menšiny všech respondentů.

Nevyhodnocené cíle, znamenají, že v rozhovoru jsme se této problematiky nedotkli. Myslím, že tato tabulka mluví jasně, a není potřeba dalšího vysvětlování a rozebírání.

Tabulka 2. Sociální a individuální cíle arteterapie dle Liebmann

	Cíle arteterapie	Jak jsou naplňovány ve výtvarných dílnách s prvky arteterapie
INDIVIDUÁLNÍ CÍLE	Uvolnění	Určitě naplňují
	Sebevímání, sebeprožívání	Určitě naplňují
	Vizuální a verbální organizace zážitků	Ne vždy
	Poznávání vlastních možností	Ne vždy
	Budování přiměřeného sebehodnocení	Naplňují

	Růst osobní svobody a motivace	Určitě naplňují
	Svoboda pro experimentování při hledání výrazu a pocitů, emocí nebo konfliktů	Naplňují
	Rozvoj fantazie	
	Nadhled	Částečně naplňují
	Celkový rozvoj osobnosti	Naplňují
SOCIÁLNÍ CÍLE	Vnímání a přijetí druhých lidí, vyjádření uznání jejich hodnoty, jejich ocenění	Naplňují
	Navázání kontaktů	Částečně naplňují
	Zapojení do skupiny a kooperace	Naplňují
	Komunikace	Určitě naplňují
	Společné řešení problému	Naplňují
	Zkušenost, že druzí mají podobné zážitky	Naplňují
	Reflexe vlastního fungování v rámci skupiny	Naplňují
	Pochopení vztahů	Naplňují
	Vytváření sociální podpory	Částečně naplňují

Odpověď na další výzkumnou otázku HVO3 „***jak se naplňují cíle a očekávání vedoucího dílen, při práci s mladými lidmi***“, ukazují v tabulce 3.

Rozhovor, který jsem provedla s vedoucím dílen, slouží k tomu, abych se pokusila reflektovat a porovnat jeho cíle, které by chtěl s mladými lidmi naplňovat s kategoriemi a informacemi, které vyplynuly z rozhovorů respondentů. Z rozhovoru s vedoucím dílen vyplynulo několik cílů a motivů, které by chtěl u mladých lidí vzbudit a naplnit.

V jednoznačné tabulce jsem vymezila tyto cíle vedoucího a porovнала, zda se vyskytují v kategoriích či zda vyplynuly tyto informace z rozhovoru.

Tabulka 3. Vyhodnocení naplnění cílů vedoucího výtvarných dílen

Cíle vedoucího	Naplnění cíle	Cíle vedoucího	Naplnění cíle
Navázání vztahu	Ano	Ohodnocení	Ano
Vzájemná důvěra	Ano	Zlepšení vztahů	Zčásti
Ocenění	Ano	Tolerance	Ano
Uvolnění	Ano	Sblížení	Zčásti
Motivace	Ano	Komunikace	Ano
Zpětná vazba	Ano	Dokončení práce	X
Pečlivost	X	Soustředěnost	Ano

ZÁVĚR

Předmětem mé bakalářské práce bylo zjistit „*jak působí výtvarná tvorba s prvky arteterapie na mladé lidi v DÚM v Brně*“, ve kterém jsou umístěny. Úkolem bylo pojmenovat faktory, které ovlivňují mladé lidi, při prožívání výtvarných dílen, zjistit, zda oni sami si uvědomují pozitiva, která jim tato práce nabízí, zmapovat pozitiva, negativa, pocity, které doprovázejí mladé lidi ve výtvarných dílnách.

Sekundárními cíly této práce bylo zjistit, „*jak se naplňují individuální a sociální cíle arteterapie*“, dle britské autorky Liebmann, zabývající se skupinovou arteterapií. Druhým sekundárním cílem jsem zjišťovala, „*jak se naplňují cíle a očekávání vedoucího dílen, při práci s mladými lidmi*“.

V teoretické části jsem čtenáře obsáhle seznámila s arteterapií. Objasnila poruchy chování, faktory které jej ovlivňují. Dále Diagnostický ústav pro mládež v Brně.

V praktické části jsem se zabývala cíli práce, technikou sběru dat, metodologií zpracování získaných informací. A v analytické části ukazují zpracování rozhovorů, pomocí dvou metod a to „tematickým kódováním“ a „metodou vyložení karet.“

Výsledky analýzy získaných rozhovorů, jsou obsáhlé. Výzkumný vzorek byl bohatý na informace a objevuje se mnoho kategorií, ze získaných rozhovorů.

Mladí lidé často nemůžou dát najevo své city, své vnitřní problémy, rozpory. V těchto chvílích spatřují velké uplatnění, ve výtvarných dílnách, ventilovat tyto pocity, možnost odreagování, příjemné relaxace. Respondenti převážně zmiňovali uvolnění, relaxaci, pohodu. Takto se mnohdy může zabránit, nepatřičným roztržkám, které mohou vzniknout z nahromaděného tlaku, který mládež zažívá. Mladým lidem tyto aktivity v dílnách mohou poskytnout nové situace, slouží k získání nových dovedností. Objevují nové poznatky sebe samého, nebo slouží k lepšímu soužití s ostatními. Dílny napomáhají respektovat a osvojovat si pravidla a určitý řád. Umožňují každému, mít částečnou odpovědnost, za chod dílen.

Dílny slouží pro některé jedince, kteří mají zájem, k uplatnění svých dovedností, tedy k tomu, aby mohli být ostatními pozitivně hodnoceni. Řada klientů přichází do ústavní péče s negativním sebehodnocením, s porušenou sebeúctou. Terapeutické prostředí dílen, je naplňováno tím, že prostředí umožňuje tento postoj k sobě korigovat. Mladí lidé, často sami cítí podporu a motivování k jakékoli činnosti.

Chtěla bych zmínit významný bod výzkumu, že pro většinu klientů, práce v dílnách byla zábavná, oblíbená. Mladí lidé navštěvují tyto dílny několikrát týdně a návyk na nerizikovou aktivitu může pozitivně ovlivňovat výběr aktivit, až ústav opustí.

Sekundární cíle jsou podrobně a přehledně popsány v analytické části a jsou doplněním obrazu o užitečnosti výtvarných dílen s prvky arteterapie.

V tabulce 2 popisují, jak jsou naplňovány individuální cíle a sociální cíle, které vymezila pro skupinovou arteterapii Mariann Liebmann. V mé práci hodnotím, jak cíle naplňují výtvarné dílny s prvky arteterapie. Výsledek je velmi pozitivní. V rozhovorech jsme se dotkli většiny cílů. Některé cíle byly dle rozhovorů jasně naplňovány, některé jen částečně. Pouze jednoho cíle jsme se při rozhovoru nedotkli vůbec a to rozvoje fantazie. Troufám si tvrdit, že při kreslení fantazii používáme jednoznačně, i když si ji neuvědomujeme.

Tabulka 3 nám ukazuje, že cíle, které by chtěl vedoucí práce s mladými lidmi naplňovat, jsou ve většině opravdu naplněny. Pravděpodobně se všechny nenaplňují u každého z respondentů, ale již to, že jsou zmíněny a zaregistrovány, některými respondenty, reflektuje pozitivní snahu vedoucího.

Také bych chtěla zmínit, že tyto výtvarné dílny s prvky arteterapie, velmi napomáhají osvojování jiných vzorců chování, než které mají mladí lidé zažité. V DÚM v Brně je tato aktivita velmi oblíbená a mohu říct, že dle výsledků mé práce i velmi užitečná.

Určitě by bylo vhodné pokračovat navazujícím výzkumem, který by se zaměřil na dlouhodobé pozorování respondentů při práci. Tento výzkum by doplnil výpovědi respondentů, získané mým výzkumem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. **Campellová, J.** *Techniky arteterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi.* Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-204-1
2. **Goddetová, E.** *Umění jednat s dospívajícími.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-492-3
3. **Koudelková, A.** *Psychologické otázky delikvence.* Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-022-6
4. **Liebmann, M.** *Skupinová arteterapie.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-864-3
5. **Macek, P., Lacinová L.** *Vztahy v dospívání.* Brno: Barister & Principal, 2006. ISBN 80-7364-034-1
6. **Maňák, J., Švec, V.** *Cesty pedagogického výzkumu.* Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6
7. **Matějček, Z., Pokorná, M.** *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk.* Jinočany: H & H, 1998. ISBN 80-86022-21-8
8. **Matoušek, O.** *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě.* Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-121-5
9. **Matoušek, O.** *Ústavní péče.* Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-76-1
10. **Matoušek, O. a kol.** *Základy sociální práce.* Praha: Portál 2001. ISBN 80-7178-473-7
11. **Matoušek, O. Kraftová, A.** *Mládež a delikvence.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X
12. **Meglinovi, D. a N.** *Kreslení jako cesta k sebevyjádření.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-446-X
13. **Miovský, M.** *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu.* Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4
14. **Müller, O.** *Terapie ve speciální pedagogice.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1075-3

15. **Oaklander, V.** *Třinácté komnaty dětské duše: tvořivá dětská psychoterapie v duchu Gestalt terapie: [průvodce světem vašeho dítěte]*. Dobříš: Drvoštep, 2003. ISBN 80-903306-0-6
16. **Praško, J.** *Jak vybudovat a posílit sebedůvěru*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1352-6
17. **Přinosilová, D.** *Diagnostika ve speciální pedagogice: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-157-7
18. **Rubinová, J. A.** *Přístupy v arteterapii*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-093-5
19. **Švaříček, R., Šed'ová, K.**, *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha, Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0
20. **Šicková-Fabrici, J.** *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-408-3
21. **Ženatá, K.** *Obrazy z nevědomí*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-033-X

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. Česká arteterapeutická asociace . *Arteterapie v České republice*. [online]. Copyright 2005; [cit.2009-04-11]. Dostupné z <<http://www.arteterapie.cz/>>
2. Občanské sdružení Holos. *Arteterapie*. [online]; [cit.2009-04-13]. Dostupné z <<http://www.holos.cz/holoscentrum/arteterapie.asp>>
3. Diagnostický ústav pro mládež v Brně. *Pomáháme nalézt cesty*. [online]. Copyright 2007; [cit.2009-04-13]. Aktualizováno 23.11.2008. Dostupné z <<http://www.dum-brno.cz/uvod.htm>>
4. Diagnostický ústav pro mládež v Brně. *Filosofie DÚM*. [online]; [cit.2009-04-15]. Aktualizováno 5.3.2007. Dostupné na <<http://www.dum-brno.cz/top/filosofie-dum.htm>>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

DÚM Diagnostický ústav pro mládež.

OSPOD Orgán sociálně právní ochrany dětí

SOU Střední odborné učiliště

SVP Středisko výchovné péče

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Výsledky tematického kódování

Tabulka 2. Sociální a individuální cíle arteterapie dle Liebman

Tabulka 3. Vyhodnocení naplnění cílů p. Vedoucího

SEZNAM PŘÍLOH

1. Příloha P I: Otázky polostrukturovaného rozhovoru
2. Příloha P 2: Rozhovor - Tony
3. Příloha P 3: Rozhovor – Lady Jane
4. Příloha P 4: Rozhovor – p. Vedoucí

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

1. Můžeš mi zkusit říct, co jsi očekával, od výtvarných dílen, než jsi je poprvé navštívil?
2. Jak se změnilo tvoje prožívání od první návštěvy?
3. Co myslíš, že kresbou dokážeš vyjádřit?
4. Proč myslíš, že trávíte čas ve výtvarných dílnách?
5. Jak se cítíš, tady v dílnách?
6. Jak se ti líbí v kolektivu ostatních?
7. Jak se snažíš podpořit ostatní?
8. Jak se cítíš, když máš vyjadřovat svůj názor?
9. Můžeš mi zkusit říct, co si se tady nového naučil?
10. Jak vnímáš přístup vašeho vedoucího?
11. Co myslíš, že ti návštěvy přinesly?
12. Co by si na dílnách změnil?

PŘÍLOHA P 2: ROZHOVOR - TONY

Jak se ti tady líbí?

Jo v pohodě. Prostě to tady přežiju, musím to tady přežít.

Co pro tebe znamená v pohodě?

No prostě to tady jen vydržím, pro mě to zas není takovej problém. Dá se to.

Baví tě tady něco?

Jo v poho to tady je, tady s Vedoucím je to v poho.

Takže dá se říct, že jsou pro tebe vztahy s ostatníma důležité?

No tak, jak s kým.

Když jsi sel poprvé sem do výtvarných dílen k panu Vedoucímu, jak jsi to vnímal?

Ježiš já si to nepamatuju, už jsem tady byl snad stokrát a prostě už nevím, co mám kreslit.

Věděl jsi, jak to tady bude probíhat?

Tož vůbec jsem nevěděl, myslel je že mi tady bude říkat někdo to je špatně, to je dobře.

Myslels, že to bude probíhat jinak?

Jo.

Pana Vedoucího jsi zde viděl poprvé?

Jo.

Jaký jsi myslel, že bude?

Já vůbec nevím, já su v Brně poprvé, vůbec jsem nevěděl. Ale je v pohodě.

Co chceš říct tím, v pohodě?

Já jsem ho bral, je dobrý.

Myslíš si, že ti dokáže nějak pomoci v tvé situaci?

To asi ne.

Kde trávíš nejraději čas?

U Adélky.

Využíváš tady čas k tomu, že přemýšlíš sám nad sebou?

Ne sám sebe, prostě co bylo, proč to tak bylo, co bylo špatně.

Máš dojem, že ti to tady pomohlo sjednotit si myšlenky?

Ani ne moc, ani moc často už nepřemýšlím. Prostě vypnu mozek. Vím, že to tady musím přežít, tak se mi někdy nechce přemýšlet. Prostě vypnu.

Jak ti vyhovuje, že se ti pan Vedoucí věnuje?

Nebyl jsem zvyklý, nikdo se mi nevěnoval, nemluví s nikým o sobě.

Zjistil jsi, že když o sobě mluvíš, pomáhá ti to nějak?

Asi jo, dostanu ze sebe nějaké otázky, které mám v hlavě.

Mluvíš rád o svých problémech, o sobě?

Tak prostě, když se mě zeptají, tak jim řeknu.

Jak by to tady vypadalo, kdybyste výtvarné dílny neměli?

To by bylo strašně špatné, já bych nevydržel jen ve škole.

Když kreslíš, vyjadřuješ tím sám sebe?

Ne. Vůbec.

Myslíš, že když jsi naštvaný, nakreslíš podobny obrázek jako když mas dobrou náladu?

Když su naštvanej, tak kreslím, co mě napadne. Není to rozdíl.

Ani barevně to nerozlišuješ?

Ne. Prostě je mi to jedno. Co mě napadne. Já to tady přežívám. Nebaví mě to tady.

Vždyť jsi říkal před chvílí, že tě to tady baví?

Jo to jo, jako tady, ale to kreslení ne. Pokecám s panem Vedoucím a děckama a tak.

Jak se ti líbí práce s lidmi tady?

Prostě, když to dostanu zadané, tak to udělám.

Bavilo by tě víc, kdyby jsi kreslil třeba sám, nebo ve skupině?

To asi jo ve skupině. Já si nikdy nekreslím sám. Vždycky jsem měl z výtvarky blbou známku.

Tak by mě zajímalo, právě, když tady to funguje jinak, nikdo tě nehodnotí, jestli tě to nemotivuje víc ke kreslení?

Ne nebaví, je to lepší, ale ani tak. Mě baví rýsovat. Na střední jsem to dělal. Ale jsem u toho nevydržel.

Myslíš, že máš dobrou představivost?

Jo.

Jak si tady s děckama rozumíš?

Jo. Dobrý.

Poznal jsi je více tady v atelieru?

Ne.

A kdy se více skamarádíte?

Odpoledne.

Když kreslíte, říkáte později o obrázkách něco?

Někdy.

Jak se ti líbí, že ti ostatní o obrázku něco řeknou?

Nevím, já si to moc nepamatuju. Myslím, že je mi to úplně jedno.

Zajímá tě, co kreslí ostatní?

Ne.

Tak myslíš, že jim ani nepovíš, zda se ti jejich obrázek líbí?

Když se mi něco líbí, tak to jo.. a když je to hrozné, tak taky.

Myslíš, že to poslouchají, že je to zajímavá?

Nevím asi jo občas.

A když ti pan Vedoucí rozebere obrázek slovně, jak to bereš?

Tak poslouchám. My si rozumíme, on mi říká víc věci než ostatním. I já jemu.

Pomáhá ti, že tady máš někoho komu můžeš všechno říci?

Jo to jo. Ale zas kdyby tady nebyl, tak bych to přežil.

Když pracujete na společném díle...

Ne to neděláme.

Jak ti pomáhají obrázky ostatních, abys je lépe poznal?

Ne.e. Nezajímá mě to. Prostě su tu jenom chvíli, tak mě to nezajímá...

Nemyslíš, že je fajn ze vycházíš se všemi lidmi?

Já vycházím se všema, ale nevěřím všem.

Je pro tebe příjemnější kreslit na určité téma nebo něco sám?

Když mam něco zadané. Sám, mě to chvíli trvá, než něco vymyslím.

A co kreslíš třeba?

Baráky, města třeba.

Co jsi tady vyzkoušel nového?

Ty jo já nevím, normálně si nekreslím, tady jo.

Jak myslíš, že ti pomohl ten čas tady strávený?

Nevím, jestli pomohl. Jako mluvil jsem hodně s panem Vedoucím.

Dodržuješ tady ten řád?

Jo

Co by si v něm změnil?

Nic.

A co by si změnil tady v těch dílnách?

Tady by to mohlo být častěji.

A kolikrát týdně by si sem chtěl chodit?

Každý den.

Ohlížíš se na ostatní, když chtějí něco dělat jinak?

Jo, mě je to úplně jedno.

Chtěl bys mi ještě něco k tomuhle tématu říci?

Ne

PŘÍLOHA P 3: ROZHOVOR – LADY JANE

Když jsi šla do dílen poprvé, jaké jsi měla očekávání, jestli si vzpomínáš?

Poprvní se mi tam moc nelíbilo, protože tam na mě bylo moc barevno. Strašně moc obrázků, tak se mi to nelíbilo. Ale když jsme dokončili nějakou práci, tak pan Vedoucí vykládal o obrazcích, a ostatních obrazcích příběhy, tak to bylo moc zajímavé. A začalo se mi tam líbit hodně, a teď mě trochu mrzí, že nemám tolik času, abych tam mohla chodit častěji.

Co ti přineslo, když jste se bavili o těch obrázcích?

Jo to bylo na zamýšlení. Přemýšlela jsem o těch obrázcích. A řekl nám, která myšlenka byla správná která ne. Tak jsme se tam zasmály.

Jak sis myslela, že budou dílny fungovat?

Já už jsem věděla. Já jsem tady kdysi byla, tak už jsem věděla do čeho jdu. Ale tenkrát jsem pana Vedoucího vůbec neměla ráda, jsme si vůbec nesedli. A pak jsme si na sebe zvykli, pochopili jsme se.

Kde tráviš nejradyji tvůj čas?

Já bych si nejradyji sedla do atelieru a byla tam. Nebo psala panu Vedoucímu nějaký básničky.

Je to tam takový klidnější, než tady prostě, tady jsou 4 druhy hudby, různě se dohadují.

Dá se říct, že bys tady raději individuální práci?

Jo no, to by mi vyhovovalo.

Pomáhá ti to vyjadřovat samu sebe?

Já myslím, že ne. Já vůbec nemám nějaký vlohly na kreslení. No tady nejde úplně o vlohly, spíše o to, že se například uvolníte, relaxujete můžete přemýšlet o sobě. No já si jdu kolikrát spíše psát, pan Vedoucí mi z toho pak něco čte.

Co ti návštěva v atelieru přináší?

No většinou se zklidním, jsem taková klidnější, je tam takový klid a pohoda. Měla jsem problémy s mámou, tak jsem řekla třeba tady Romance, že bych chtěla jít tam, se uklidnit.

Utříbila jsem si tam vždycky myšlenky.

Jak myslíš, že by to tady vypadalo, kdyby dílny nebyly?

Já myslím, že to tady pomáhá všem, se zklidnit, nebo kdo umí hezky kreslit. Myslím, že by to tady vypadalo hůř, že by tady bylo více bitek a naštvaných lidí...roztržek.

Proč myslíš, že kreslením trávíte čas?

Protože to tady lidi zklidní, třeba si pořeší své problémy.

Co to tady pro tebe znamená?

Je to tady prostě zrelaxování a přemýšlím o tom, co se stalo a co bude pokud teda pan Vedoucí nemá rejpravou. To bych ho....Tak taky tě to může přivést na nové myšlenky.

Řekla bys, že ti kreslení pomáhá zbavit se tvých emocí?

Já bych řekla, že jo.

Jakých?

Tož někdy když su naštvaná, tak se tady uklidním.

Máš ještě nějakou jinou aktivitu, která tě dokáže povzbudit, uklidnit?

Já mám ráda, když si můžu vzít nějakou knížku a jít si číst do parku na lavičku, když je hezky. Aspoň dvě, tři hodiny, v klidu, nikdo tě neruší.

Jak se cítíš při kreslení?

Vím, že na tom papíru můžu mít všechno možný a že mě nikdo nebude omezovat. Že nemám žádné hranice, co na to obrázku můžu nebo nemůžu mít.

Co si myslíš, že dokážou ostatní vyčíst z tvého obrázku?

Myslím, že hodně se dá vyčíst...vyjádření barev něco znamená...jaká jsi, jakou máš náladu. Když mám blbou náladu, tak kreslím tmavě, černě a zase když je to zrovna v pohodě, tak je to veselé a světlé a barevné.

Dokážeš si to pochválit, když se ti něco povede?

Jo to jo, já jsem držka.

Jak vnímáš díla ostatních?

Tak většinou, když tady byly kluci a když jsem koukala na jejich obrázky, tak ty mě nutili k přemýšlení hodně. A jeden klučina, kámoš mi maloval nějaký obráček, mám ho na pokoji a nad tím, jsem teda přemýšlela hodně.... Vím, že se mu honí různý věci hlavou, tak jsem přemýšlela co může znamenat tohle. A holky taky, když kreslí nebo píšou básničky, tak to je hodně zajímavé někdy. Tam je hodně vidět, že přemýšlí nad životem. Nějak mě hodně baví, je pozorovat když to kreslí. Bavíme se o tom, proč tam nakreslila to nebo co to může znamenat. Ale dokážou tím ukázat svůj názor. Pan Vedoucí, nám z toho obrázku vždycky něco vyčte o nás. Ale hodně chce abychom mluvili my.

Dokáže, ti pan Vedoucí tímto nějak pomoci?

Jo rozebírá mě, a mluvíme o problémech a nějak se to posouvá.

Jak Vám to pomáhá sblížovat se, máš zájem mít dobrý kontakt s ostatními?

Jak kdo, podle povahy. Jo já myslím, že jsme si blíž a je dobré s nima vycházet.

Dokážeš vyčíst z těch obrázků něco o ostatních, a řekneš jim to?

No, když je znám delší dobu tak jo. Řeknu jim co si o tom obrázku myslím, ale oni mi klidně řeknou, že mám blbej názor, ale já to v tom vidím.

Když ti řeknou ostatní lidi něco o tobě, jak to vemeš?

No zeptám se jak to myslej, co je k tomu vedlo. Někdy nad tím přemýšlím, když řeknou třeba něco co si myslím, že není pravda, ale když zjistím, že je to blbost, hodím to za hlavu.

V čem ti pan Vedoucí pomohl?

Jo občas mi řekne něco, co mě ani nenapadlo, že to tak je a pak zjistím, že jo...

Snažíš se na tom nějak pracovat?

No, když vidím sama, že je to problém, tak se snažím to změnit.

Jaký máte vztah ve skupině?

Tady je to v pohodě. Tady ty holky jsou docela v klidu. Většinou ti kluci tady trochu raplí, a s téma v dílnách nejsme naštěstí.

Cítíš podporu od ostatních kamarádů?

Spíš jak od koho. Měla jsem tady výbornou kamarádku, která mě dost držela. Už byla taky docela vyspělá. A hlavu měla na svém místě.

Vnímáš, že je tady někdo s podobnými problémy jako ty? Pomáhá ti to v něčem?

No s úplně stejnýma ne, ale hádky s mámou a tak to jo, můžeme si o tom povídat, když jsme to zažili. Podobnost problémů spojuje

Jak vnímáš práci, když pracujete na jednom společném obrázku?

Někdy je to sranda, ale já jsem spíš radši sama. Dělán si na něčem jen já.

Proč? Dokážeš popsat?

No já mám stoprocentně jiný názor než lidi tady a já si prožívám úplně něco jiného. Oni často mají na prvním místě drogy a já už mám ty cíle někde jinde. Tak myslím, že i v tom kreslení je to poznat. Že chceme všichni něco jiného. Tak je nechám kreslit je. Ráda se stáhnou ať jsou spolu. Já jim do toho úplně nevidím. Mě by sice zajímali jak to vidí, ale vždy to není lehké.

Máš důvěru v ostatní ve skupině, mluvíš o svých problémech otevřeně?

No asi ne vždy, spíše když jsem s někým ve dvou, nebo někde vedle.

Dokáže pan Vedoucí něco rozpoznat?

Jo myslím, že on jo, on říká často svoje názory. Je upřímný. I z toho písma dokáže nám říct jací jsme. Se mnou to dělal asi třikrát (grafologie) a pokaždé, mi řekl to stejné.

Vedl tě k nějaké změně jeho výklad?

Snažím se, říká že problémy odkládám, tak se je snažím řešit, když se objeví. Povzbudí mě. *Co si vybereš radši, kreslit na zadané téma nebo co se ti chce?*

Radši si kreslím sama, než to co mám zadané. Protože, když mám něco zadané a musím to kreslit, tak v tu chvíli mi to nejde. Protože vím, že musím... a když to neudělám, tak to bude špatně.

Co kreslíš nejraději?

Já? Tak já většinou něco nakreslím a něco stínuju. Třeba krychli a stínuju si ji.

Co se ti honí hlavou?

No většinou vypnu. A jen kreslím. Anebo něco kreslím a stane se mi to ze kreslím často to same. Jednu dobu jsem kreslila často pavučiny. Tak jsem se pak ptala pana Vedoucího a on říkal, že si to mam převést na sebe. Že se pořád motám v jednom kruhu.

Rozhovor na chvíli přerušen.

Jak jsi s tím naložila, s tím co ti řekl?

No přemýšlela jsem nad tím, co znamená ten jeden kruh a jak z něj ven.

A čím nejraději maluješ?

Tužkou, občas ten obrázek i přeškrtnu. To mám hodně blbou náladu. A když jsem v dílnách, tak si i ty barvičky občas vezmu, když pan Vedoucí moc rýpe. Většinou světlé barvy. Kdysi jsem ráda malovala barvami... třeba křídami...

Kdy dřív?

No když jsem neměla ještě problémy s mámou.

Co myslíš, že ti to kreslení a návštěvy daly?

Podívat se na různé věci z jiných stran. I na mě se podívat trochu jinak, na to co dělám. Vžít se do názorů ostatních... i když s nima nesouhlasím... pokusit se pochopit. Říct jak bych to řešila a řešit problémy, dokud jsou ještě malé.

Vezmeš si radši knížku, nebo tužku?

Knížku.

Co jsi tady vyzkoušela nového?

Tady... hodně věci. Naučila jsem se, že se kreslením můžu uklidnit, pak mě bavilo to psaní. Pan Vedoucí, chtěl něco ode mě napsat a pak mi z toho něco říkal.

Jak vnímáš přístup pana Vedoucího?

Kolikrát ho prostě mám tak ráda, kolikrát mě fakt vytočil, ale umí říct svůj názor, dokáže i tomu největšímu rejpalovi říct něco tak, že se nad tím zamyslí. Umí vysvětlit hodně věci. Snažíme se pochopit.

Co myslíš tím, že je rejpal?

Zkouší naše reakce. Provokuje a čeká, kdo vyletí a jak se zachová.

Myslíš, že pan Vedoucí mluví na rovinu?

Jo. Hodně, hlavně nás připravuje na to, co nás bude dennodenně potkávat. Ale ne všichni si to uvědomí.

Myslíš, že vás má rád?

Jo.

Je důležité, že má k vám takový vztah?

Jo určitě.

Jaký k němu máš vztah ty?

Ze začátku jsem si z něho dělala srandu, neměla jsem ho ráda a pořád jsem do něho nějak rejpalala, a pak jsem se zklidnila, tak jsem se mu i omlouvala. Potřebuje delší dobu k důvěře

Máte tam nějaký řád?

Jo. Máme tři pravidla.

1. Nemluvíme o někom kdo tam není.
2. Když něco nechci dělat, tak to řeknu na rovinu.
3. to jsem zapoměla

Dodržuješ?

Jo to se musí. Když začneme někoho pomlouvat, tak pan Vedoucí řekne dost a musíme se o něm přestat bavit, tak kdyžtak jdeme ven a řekneme si to venku o něm.

Co by si změnila?

Asi pan Vedoucí. Aby se jednou choval jako dospělý chlap.

Co tě víc baví, když máš vybrat mezi dalšíma aktivitama?

Asi bych dala přednost tady těm dílnám.

Když jsi vzpomeneš na tvou první návštěvu a srovnáš to s přítomností, co se změnilo ve tvém vnímání?

Bála jsem se sem chodit, já jsem měla odpor. Nesnášela jsem, když mě někdo nutil malovat a dělat co jsem zrovna nechtěla. Pak jsem tam začala chodit ráda, začali jsme si o těch obrázcích povídat, chodila jsem tam ráda, v klidu, promluvili jsme si o všem, na rovinu, to bylo v pohodě. Tak teď mě mrzí že tam nechodím. Že na to nemám čas. Vzpomínám, že většinu věcí jsem dusila v sobě, a měla jsem návaly vzteku a když jsem začala chodit sem, zklidnila jsem se, začala jsem ty problémy řešit. Když jsem malovala byla jsem ve svém světě a tím jsem se uklidňovala a přemýšlela. Pan Vedoucí říkal, že to máme řešit rovnou....

A to ti nikdo jiný nikdy neřekl?

Máma, ale tu jsem neposlouchala, kvůli tomu že to prostě byla máma.

Jak to budeš řešit později, až tady nebudeš a nebudou dílny?

No už můj přítel zjistil, že to často dusím v sobě, ale on to ze mě dokáže dostat, třeba při procházce.

Myslíš si, že tě to kreslení s lidma naučilo toleranci?

Tolerantní jsem byla i dříve, ale tady jsem to si uvědomila, že je to důležité. Když je nás tu tolik a jsme každý úplně jiný.

Chtěla bys mi ještě něco k tomuto tématu říct?

Já myslím,, že jsem ti už řekla všechno.

PŘÍLOHA P 4: ROZHOVOR – P. VEDOUCÍ

Jaké cíle máte při práci v dílnách?

Malba a to kreativní tvoření, mě zavdává možnost k navázání vztahu a důvěry pro další práci. Mě nejde jen o to malování, nejde tady o arteterapii, ale prvky a metody, postupy arteterapie tady používám. Vzniká mezi námi nějaká důvěra, nějaký vztah, já mám individuální přístup ke každému. Hodně využíváme formu výstavy, jde o pocit prezentace, pocit pohazení, navázání vztahu a kontakty,

Používáte obrázky pro diagnostiku dětí?

Čtu si pro sebe, dál nemůžu jít, protože to jsou věci psychologie, užívám doporučení pro psychology, k dalšímu postupu. Všímám si jaký má cit k barvám, jakou má výdrž, bavíme se o tom.

Můžete mi zkusit říct, jak dílny pomáhají mladým lidem?

Samotná tvorba, kreslení přináší ..., což je nesmírně léčivé, už vůbec to, že tak něco dělají, to že se zapojí, již princip té tvorby, je nesmírně léčivý. Jde o to je umět motivovat, aby se nějak rozjely, uvolnit se. Podpruji je v tvůrčí práci.

Jakým způsobem probíhá zpětná vazba?

Zpětná vazba – dělám ji já, dělají to děti, dělají to ke mně, dělají to sami k sobě, dělají to mezi sebou navzájem; Tak se vzájemně vnímají, učíme se říkat naše pocity, samozřejmě kultivovaně a slušně.

Co myslíte, že prohlubujete zpětnou vazbou?

Toleranci.

Jak byste tuto práci popsal?

Vyžívám prvky, vycházím z arteterapie, používá metody arteterapie. Jedná se o prožitkovou arteterapii.

Jak se cítí klienti?

To já nevím, já buď mám splněný cíl, nebo nemám. S každým má individuální cíle.

Malování je tak přirozená věc --- buď nedělají, nebaví je to a pak se urvou a dělají tak kouzelné věci.

Máte cíle individuální?

Individuální cíle absolutně ke všem.

Co myslíte, že děčka očekávají?

Jdou tam, zapálí si cigaretu, vykouří si ji, jdou tam s tím, že tam nebudou nic moc dělat.

Záleží jen na mě, jak si je zpracuji, jak je motivuji. Dle toho co cítím, že je baví. Nemusí tam jít jen o to kreslení.

Mylíte, že napomáháte komunikaci mezi nimi, mezi Vámi?

Určitě, jde o nádherný otevření, komunikace s nimi při té tvorbě.

Myslíte, že se Vám práce daří?

Zda se mi to daří? No to nevím, to je moc krátká doba, na to abychom to zjistili. Doufáme, že ano.

Oni sou tak zkažení z těch škol, že je potřeba asi někdy to slovo napsali a až si ho napíšíou, teprve můžu říct, aby ho nakreslili. Oni se pak uvolní. Je důležité je učit pečlivosti, dotáhnout věci do konce. Jestli se dokážou soustředit.

Lepší se jim vztahy, když dělají na společném úkolu tak se přiblíží, důvěřují, je to pro vztah lepší.

Lepe se uvolní, prezentují, mají pocit ze se o ně někdo zajímá.

Myslíte, že mají zájem mluvit o těch obrázcích?

Zase záleží na mě, na mojí motivaci, aby o tom něco řekli. Když nemluví, tak mluví jen tou malbou.

Mluvíte o jejich pocitech, které u toho mělí?

Strašně opatrně to řešíme, strašně záleží na klientovi. Individuálně. Musíte vycítit kdo na to má a kdo nemůže o tom mluvit. Záleží o přístupu a citlivosti.

Co byste zmínil jiného pozitivního?

Vyzkoušejí si výstavu, pocit z toho mít vystavené své věci, to je taky velice léčivé, předvedou, ukáží něco, v čem jsou dobří, v čem se nějak rozvinuli.

Myslíte, že na ně působíte důvěryhodně?

No s tím mám problémy, myslím že moc ne. Musím tu důvěru trochu prorážet. Jsem takovej typ.. a prostě někomu vůbec nesednu.

Někomu prostě nesednu, tak prostě jsem na ně moc přísný, nebo hlučný, nebo se moc směju, tak mu prostě řeknu, já jsem prostě takovej, tak už se nezměním, zkus s tím nějak pracovat... a buď se s tím nějak popere nebo ne.

Nebo když mám blbou náladu, tak jim řeknu, že se omlouvám, ať se dneska snaží nějak mě respektovat. Já s tím taky nějak pracuju, když si nerozumíme, nějak se s tím vypořádávám... a pro ně se můžou učit třeba odpouštět.

Jak důležitou vnímáte tuto metodu výtvarných dílen? Je to potřeba?

Mluvíme o tom, co se nám daří, nedaří.

Mají zájem si brát obrázky sebou?

Berou si je skoro vždycky, lepší si je na zdi, ukazují rodičům, pořádají se výstavy.